

Leder

Tradisjonen tro inneholder NNKs julenummer en blanding av lett kosestoff og alvor. For å ta alvoret først; alle konflikter, og alle steder hvor folk lider, enten det er nært eller langt borte, er såre å fortolke gjennom julens linse. Det blir så kontrastfylt når den tiden vi gjerne forbinder med en nesten unormal fred «forstyrres» av at mange mennesker slett ikke opplever fred. Vi skylder dem som lider å ta denne «forstyrrelsen» på dypeste alvor. Ekstra sårt er det når lidelsen skjer i umiddelbar nærhet til stedet der Jesu fødsel fant sted, der himmel møtte jord i inkarnasjonen. Situasjonen som preget oss før jul i fjor, og som er konkret utgangspunkt for flere av tekstene i magasindelen av dette nummeret, er dessverre like aktuell i år.

Gjennom et intervju med sogneprest i Bragernes, Per Erik Brodahl, får vi et innblikk i hvordan han og hans kolleger med enkle - men kraftige - visuelle virkemidler ønsket å gi dem som var innom kirka i løpet av advents og juletiden, til gudstjenester og konserter, noe mer enn bare «glitter» - en påminnelse om andres lidelse og en invitasjon til refleksjon - ved å sette opp en julekrybbe inspirert av julekrybben i den lutherske kirken i Betlehem, Christ in the rubbles.

Skal vi snakke om Israel og Palestina fra prekestolen? spør Liv Hanne Langmoen Almasou, kapellan i Råholt. For de fleste av de som skal forkynne i jula er dette spørsmålet påtrengende nok, men hva når man gjennom sin egen familie er knyttet direkte til den konkrete situasjonen i Israel og Palestina? Liv Hanne deler eksegetiske, homiletiske og personlige refleksjoner om hva vi kan si – og hva vi gjør når vi ikke vet hva vi skal si. Forkynnelse er betydningsfullt og gjør inntrykk, både på tilhørere og på predikant.

Også et tredje bidrag knytter an til forbindelsen mellom jule-evangeliets Betlehem, dagens politiske situasjon og våre forsøk på å snakke både sant og rett om dette. Per Erik Stave Engdal skriver om hvordan det metaforiske og det konkrete møtes i fredsllysflammen fra Betlehem som spres til all verdens avkroker – også helt opp til oss i nord.

Julekrybber møter vi igjen senere i bladet; Aslaug Sikveland Haugen og mannen hennes Asbjørn har samlet på julekrybber siden bryllupsreisen deres for over tredve år siden. Hun har skrevet en opplysende og interessant tekst om julekrybbens kulturhistorie og tradisjoner, og om hva de kan formidle.

Til sist - jul er også hygge. Få ting er så hyggelig som julebakst. Vi har med to tekster om nettopp dette; Mari Stende Zani skriver om strull, og Merete Thomassen skriver om mormors knupper – begge tekstene inneholder selvsagt de aktuelle oppskriftene.

Vi i NNK-redaksjonen ønsker alle leserne våre en riktig god advents- og juletid!

*Marte Holm Simonsen, Harald Frøvoll Torgauten
og Knut Ertzeid
nummerredaktører*

Magasin

Christ in the rubbles – julekrybbe i Bragernes kirke

I advent 2023 hadde Bragernes menighet i Drammen en litt annerledes krybbeinstallasjon. I våpenhuset var det ordnet til en ruinhaug. Knuste steiner, biter av metall, skrot – og midt oppi det hele, der lå Jesusbarnet. Krybbeinstallasjonen skapte både positive og negative reaksjoner, lokalt og i riksmidia. Dette intervjuet med sokneprest Per Erik Karlsson Brodal ble holdt medio oktober 2024, i oppkjøringen mot advent ett år etterpå.

Harald Frøvoll Torgauten: Vil du først forteller hvordan denne julekrybben kom i stand?

Per Erik Karlson Brodal: Jeg gikk og kjente på en uro rundt hele situasjonen i verden. Det var krigen i Ukraina, så kom det grusomme terrorangrepet 7. oktober og deretter den grusomme krigen på Gaza. I tillegg kommer alle de mer glemte konfliktene. Så ble jeg oppmerksom på at den lutherske kirken i Betlehem, hadde laget en slik krybbe, og ble fascinert av denne måten å tenke inkarnasjonsteologi og kontekstualisering på. Jeg ble rett og slett grepet av «Christ in the rubbles», at Kristus ligger i ruinene. Jeg tok med dette til stab og menighetsråd, for å høre om ikke dette kunne være en måte for oss å vise solidaritet med dem som lider i ulike konflikter verden rundt, og de var med. Det kunne jo potensielt bli noe støy rundt en slik markering, så det var viktig at stab og menighetsråd var informert og enige. Så må jeg bare presisere at de videre refleksjonene som kommer innpå her er selvsagt min egne.

Vi lagde vi en haug med murstein, planker og metall – og det lille barnet midt oppi. I kirken i Betlehem ligger Jesusbarnet med et palestinasjerf rundt seg. Det blir jo en veldig tydelig tilknytning til akkurat den konteksten. For at vår krybbe skulle være mer åpen og vise til alle som lider i ulike konflikter valgte vi å ikke ikle Jesusbarnet palestinasjerf. Det er ikke rart, og absolutt ikke utenfor vår intensjon at dette også handlet om konflikten i Israel/Palestina, men vi ønsket ikke at den skulle låses til denne konflikten. Så tenker jeg også at for hver og en av oss så kan vi oppleve at livet ligger i ruiner, og også for de blant oss som opplever det, så kommer Kristus til oss.

Så stod den fremme gjennom adventstid juletid. Vi har jo mange mennesker innom kirka, ikke bare til gudstjenester, men også til konserter. Vi var spente på reaksjonene, og i all hovedsak var det veldig positivt.

H: Gjenspeilte de positive reaksjonene deres motivasjon?

P: Ja, folk så det som en solidaritetshandling. Flere opplevde det som veldig sterkt. Jeg fikk referert en samtale mellom to barn, overhørt av en bestemor. Det ene barnet spurte hvor foreldrene til barnet i ruinen var, og det andre barnet svart: «De er jo døde i krigen...» Det blir veldig sterk. Så kom det noen få, men tydelige, tilbakemeldinger fra folk som ikke syntes noe om det. Blant annet var den israelske viseambassadøren i Vårt Land og kalte det en politisering av jula, som handler om et fredsbudskap. Jeg skal vel ikke kommentere den kritikken så mye mer enn å si at jeg opplever at den bommer.

H: Hvilken plass synes du det ubehagelige har i juleforkynnelsen?

P: Alt for liten! Selvfølgelig, vi skal ikke ødelegge all julestemning for folk, men vi må kunne gjøre noe mer enn å bare strø glitter over julestemningen før folk skal hjem og spise ribbe.

H: Jeg har jo hørt en del prekenes (og helt sikker holdt noen selv), hvor det nesten virker som prekenen var ferdig i god tid, med en avsnitt eller to hvor det liksom står: «insert conflict here». Litt

som et facebookbanner vi kan bytte ut etter hvilken konflikt som er mest present.

P: Det er mange måter å forkynne juleevangeliet, og jeg tror ikke det er noen god løsning å lete etter den mest aktuelle konflikten fordi det må være med en konflikt. Samtidig så er det rart å ikke på en eller annen måte adressere det som gjerne ligger lengst frem i pannebrasken på folk. Men her tror løsningen er mangfoldet. Mangfold i forkynnelsen. Og for en del så er jo julaften den dagen de er innom kirka i løpet av året. Hvis vi da ikke nevner det som er vondt, hvis vi holder kjeft om det alle tenker på, så blir det også veldig rart. I fjor så opplevde jeg at den usikkerheten og frykten mange kjente på, om krig og konflikt, gjorde at det ville oppleves kunstig, i alle fall for meg, å ikke ta det opp.

H: Rundt advent og jul i 2023 var det flere eksempler på markeringer eller symbolbruk som hadde oppstått i en kristen, luthersk, palestinsk kontekst som ble løftet over i en norsk kirkevirkelighet, slik som krybben i Bragernes, og opplesning av julepreken fra Betlehem i en juledagsgudstjeneste i Borg bispedømme. Da henter vi markeringer fra noen som står mye nærmere hele situasjonen, som er en part. Selv om vi sier at krybben symboliserer alle som lider – vi får vel noe på kjøpet når vi henter så konkrete virkemidler?

P: Helt klart. Og her er det muligheter for å trække feil. Det har både noen fordeler og ulemper å bruke visuelle virkemidler i forhold til tekstlige. Fordelen er at et visuelt budskap er åpnere, og det kan også både forklares og fortolkes gjennom forkynnelsen. Ulempen er at man har jo ikke kontroll over folks fortolkninger.

H: Så er det jo på en måte kjernen i all juleforkynnelse at vi ønsker å være blant dem som står rundt krybben og ser på. Og når vi bruker en bibelfortelling, som juleevangeliet, som linse på en bestemt situasjon, så følger det med en rolleliste. Hvem blir da gjetere, og hvem blir...

P: Herodes?

H: Ja?

P: Joda, det er et bredere ensemble ved krybben. Og jeg ønsker jo ikke å gå inn i et narrativ hvor ett bestemt folk tillegges «skurkerollen» og vi er de gode. Og det er her jeg mener at «Christ in the rubbles» åpner for solidaritet med alle som lider. Jeg tror jo at Gud er akkurat like mye til stede hos alle som lider, hos dem som ble rammet av den grusomme terroren 7. oktober, hos de som var og fortsatt er gisler på Gaza, som Gud er til stede hos alle som lider på palestinske side. Her tror jeg dialog og samtale er essensielt, for å nyansere og forklare.

H: Så er vi kommet til det punktet hvor det kanskje blir kinkigst – nemlig at når vi bruker en viss type ikonografi så får vi med en større kontekst på kjøpet, både det vi er glade for og det vi ikke er glade for i kirkens arv. Både gjennom forkynnelse og kristen kunst har jøder gjennom kirkehistorien blitt fremstilt som «den andre», og noen ganger rent ut på antisemittiske måter.

P: Og jeg tenker jo at det er der muligheten for å trække feil er veldig til stede. Igjen vil jeg peke på behovet for dialog, slik at man rydde opp i misforståelser. Det er også viktig å ta på alvor når noen mener at det vi sier og gjør har en slagside, og vi har et spesielt ansvar for å motvirke hat mot det jødiske folket. I rapporten om forholdet mellom den norske kirke og det jødiske folk ble det helt i sluttfasen tatt med noen eksempler som kunne tolkes antisemittisk, selv om det ikke er intendert slik. Der ble det blant annet nevnt at noen norske kirker hadde hatt en krybbe inspirert av den i den lutherske kirken i Betlehem. Dette skal man ta på alvor, men jeg må likevel si at jeg synes at tankerekken som leder oss frem til en slik konklusjon oppleves som veldig lang. Det er klart at definisjonsmakten ligger hos den som opplever seg diskriminert eller utsatt, men det må samtidig være en balanse der. Jeg har stor respekt for at mange jøder i Norge føler seg mobbet og utsatt for antisemittisme. Det må vi, også som kirke, ta på alvor, også når vi skal kommunisere noe inn i den krigen som foregår.

Og på samme tid så synes jeg at situasjonen er så fortvilende at det ikke går an å ikke si noe eller ikke gjøre noe. Helt klart, det er feller og fallgruver, men det må ikke bety at vi skal være tause når

mennesker lider. Jeg må også si at jeg har jo lært noe av dette, og sitter kanskje med litt mer innsikt enn før vi gjorde dette.

Installasjonen i våpenhuset stod fremme også etter at juletiden var over. I fastetiden ble jesubarnet byttet ut med et krusifiks som lå på samme plass i ruinen. Påskennatt ble så krusifikset byttet ut med et påsketre. Etter påsketiden var tiden kommet for å rydde bort «the rubble».

H: Kommer krybben opp i år?

P: Ikke på samme måte. Vi vil nok ønske å bruke visuelle virkemidler som skaper refleksjon både hos gudstjenestemenigheten og alle konsertgjestene – men har noen tanker, men akkurat hva det er ikke helt landet ennå.

Skal vi snakke om Israel og Palestina fra prekestolen?

Jeg er gift med en palestiner, mor til tre norsk-palestinske barn. Jeg trenger ikke legge til mer for å forklare at det siste året har vært tøft. I det jeg skriver dette dukker det opp et par antydninger i noen overskrifter om kanskje mulige våpenhvileforhandlinger. Jeg velger å håpe at når du leser dette har det blitt noe av. Men veit så altfor godt at desperasjonen og smerten vi ser antydninger av på ingen måte er borte til jul. Hva sier vi fra prekestolen? Sier vi noe i det hele tatt? Hva skjer hvis vi sier noe feil? Og hva er egentlig riktig å si? Er det det politisk korrekte som tegner opp grensene eller vårt eget moralske kompass, eller er det hvem som sitter i kirkebenkene våre som avgjør?

Det kan godt være du og jeg har helt ulike standpunkter i forhold til Israel og Palestina, og det kan godt hende du har kommet mye lengre enn meg med å finne svarene på hva vi kan og bør og må si noe om, og hvordan. Det som står her er ikke ferdig tenkt, men det er fra hjertet. Ta det gjerne som en invitasjon til videre samtale – med meg eller andre.

Min tilknytning til Palestina med mann, barn og svigerfamilie er ganske opplagt. Men vi har også nære venner som er israelere. Smerten og frykten jeg har sett i det venner og bekjente har skrevet eller fortalt det siste året er enorm. Og den er også stor blant jøder i Norge. Jeg kjenner at når jeg sier og skriver noe må jeg passe på slik at det jeg uttrykker ikke kan brukes til å nøre oppunder ekstremisme som utsetter andre for fare. Målet mitt når jeg hever stemmen er ikke å være nøytral, heller ikke å være balansert – for jeg opplever hele konflikten som full av ubalanse.

Jeg ønsker heller ikke å kjempe for ett folk på den måten at det er mot et annet folk. Den kampen jeg kjemper (og mange med meg) er ikke for Palestina og mot Israel eller motsatt, men FOR mennesker jeg er glad i – og de befinner seg på begge sider.

Hvorfor skal vi si noe?

Etter 7.oktober i fjor ble det for vanskelig for meg å si noe i det hele tatt. Og det varte lenge. De første tre månedene av krigen gråt jeg hver kveld, våkna på natta og trodde flyalarmen gikk eller at maskerte menn var på vei inn i huset vårt. Selv jeg, her hjemme i trygge Norge, tenkte sånn – da kan vi jo bare forestille oss hvordan det var for alle som levde – og lever - midt i det. Kanskje var det hovedgrunnen til at jeg var stille lenge. Men jo mer jeg så de ekstreme stemmene på hver side ta plass, jo vanskeligere var det å slå seg til ro med at jeg og vi ikke tok plass, ikke hevet stemmen. I frykt for å si noe feil, eller bryte sammen på prekestolen, sto jeg i fare for å la min egen maktesløshet ta over – og med det la rommet være åpent for alle som snakker i CAPS LOCK.

En annen grunn til at jeg har latt være å si noe, er at jeg har syns det har vært vanskelig å knytte det til noe som kjennes nært og ekte for folk jeg møter som ikke har familie i Palestina eller Israel. Å si noe om Israel, om Gaza, om herjingene på Vestbredden kjennes fort som bare en kommentar til nyhetsbildet – ikke som en preken, ikke som noe som har noe med menneskers liv her å gjøre.

Krigserfaringene i våre kirkebenker

Det var først da jeg sto der gråtkvalt 6.oktober i år og hadde bestemt meg for å ta bladet fra munnen at jeg skjønnte at her er det noe som snakker til oss alle. For det første ble jeg oppmerksom på at kirkebenkene våre er fulle av krigserfaring. En ting er at veldig mange er oppdatert på nyheter osv, men har du tenkt på om det sitter noen i dine kirkebenker fra for eksempel Kamerun, Somalia, Ukraina, Kosovo? Eller kanskje sitter det noen fra Russland på orgelkrakken? For mange mennesker med bredere kulturbakgrunn enn «bare» norsk er krig en velkjent virkelighet. Det å ikke snakke om hvor Gud er i krigen, i tida før og etter krig,

i menneskene som kjemper ved fronten eller kjemper for sine hjemme, vil være å utelate en hel plattform med erfaringer som mange har vært nødt til å bygge sine liv på.

For det andre kjente jeg hvordan de brutte relasjonene, de knuste håpene som kriger preges av, berører og angår oss alle. Maktesløsheten og mismotet så mange kjenner på. Det handler om mennesker, derfor handler det om Gud. Kan Gud virkelig finnes i en verden som er slik som den ser ut nå? Det handler om Gud, derfor handler det om mennesker. Og hvis kirka er stille, hva formidler vi da?

Hva skal vi si?

«Når du ikke veit hva du skal si, er det kanskje det er nettopp det du skal si.» (Fritt etter Bent Falk; «Å være der du er» 2016) er et råd jeg har tatt med meg inn i mange sjelesorgssamtaler, og jeg tror det står seg godt i prekenarbeid også. Vær ærlig på at dette er så vanskelig at du ikke helt veit hva du skal si (hvis det er sant), vær ærlig på hva du er redd for skal skje når du velger å ta opp dette temaet – både fordi det er sant, men også fordi det er lett for alle å forstå. Husk at veldig mange sitter med samme opplevelse av å ikke finne ordene, det er et fellesskap i det også – å erkjenne sammen at vi ikke veit hva vi skal si, tenke eller gjøre.

• «Gud med oss» i krigen?

En desemberdag gikk jeg over togstasjonen og ble møtt av Coca-colas enorme reklameplakater som dekorerte veggene fra topp til tå. Jeg så opp og ble bergtatt av smilende mennesker i finstasen. Det var ingen tvil om at Coca Cola hadde prøvd å skape Det Perfekte Juleøyeblikket, det bildet vi alle drømmer om at skal være vårt liv, vår virkelighet. Og så er det ikke sann. Åpner vi en nyhetsapp eller en avis blir overskriftene fort tydelige for oss; Gaza, Ukraina, kanskje til og med Sudan, hvis nyhetsfokuset strekker seg litt ekstra denne dagen. Mulig det er et billig preken-poeng å starte slik, for så å konstatere at vi alle veit at virkeligheten er annerledes? Eller kanskje er det nødvendig å hjelpe folk å holde erfaringene sammen – erfaringene av livene våre, det vi leser om i nyhetene, det vi ser i reklamene og drømmer om – hjelpe folk å finne både Gud og seg selv midt i dette?

Dette er ikke en tekstgjennomgang, men jeg har lyst til å nevne noen av mulighetene og utfordringene som dukker opp i tekstene vi møter. 4. søndag i advent leser vi om Immanuel. Hva betyr «Gud med oss» for palestinere og israelere nå? Hva betyr det for mennesker i krig? Hva betyr det for deg? I krig vil kanskje mange påberope seg å ha Gud på sin side, at Gud er «med oss» og dermed «mot dere». Hva gjør vi med det, forklarer det som noe menneskelig? Fokuserer på Gud som ser den enkelte?

• *Fredsyrste for israelere og palestinere*

På julaften leser vi Jesajateksta om lyset som stråler fram i dødsskyggens land, om Fredsyrsten og freden som skal være uten ende. Kan vi lese den som en bønn? En bønn om at det skal være sant også «på bakken», mellom folk og nasjoner, at Jesus skal være fredsyrsten for palestinere og israelere? Selvsagt har Jesu komme som fredsyrste en annen betydning enn rett fram pasifisme. Men – selvsagt – har Jesus også som intensjon at kriger skal ta slutt (?).

Hva er evangeliet – og hva er «juleevangeliet» – til mennesker i krig? Hva kjennetegner krig? Sannheten blir svart-hvitt, nyansene forsvinner fra nyhetsbildet, folk er redde, mange mister daglige gjøremål som før ga rutine og mening, bekymringene for tak over hodet, brød å spise og ikke minst om man kommer til å overleve, blir store. Den ortodokse kirka i Gaza (St. Porfyrios kirke) samles fortsatt hver søndag. Det samme gjør mange, mange kirker i krigssituasjoner over hele verden. Hva forkynner de? Noen ganger er det krig også i våre liv, innad i familier, inne i mennesker... Kan det sammenlignes?

• «Deilig er jorden», i protest

I fjor kjentes det umulig å skulle uttrykke ord som «deilig er jorden», men den kan også synges som en protestsang – en protest mot alt som ødelegger for det gode, en protest mot krig og død og sykdom. Det er ikke dette – krig, død og sykdom – som skal få det siste ordet. Noe av det samme gjelder kanskje tekstene for Juledag. «Lyset skinner i mørket og mørket har ikke overvunnet det.» I kirka tror vi det er sant at Jesus har vunnet over mørket. Men så lenge vi lever her vil det også kjennes som det ikke er

sant, fordi våre liv preges av mørket. Hvor kan vi se at mørket ikke har overvunnet lyset? Kan vi finne eksempler på palestinere og israelere som velger å møtes, velger å snakke til hverandre med respekt? Samme dag gir klagesangen ord til en desperasjon mange i krig kjenner på. Hva med å fortelle om noen israelere eller palestinere som lever farlig fordi de tror på forsoningens vei? Eller hva med å fortelle om noen russere og ukrainere? Eller andre?

• *Hva gjør vi med «Israel»?*

Noen av tekstene i dagene som kommer nevner begreper og steder som «Israel» og «Jerusalem». Hva gjør vi med det?

Hva skjer når det står «Israel» i bibelteksta vi leser? Skal vi si noe om det eller la være? Kan man si noe forholdsvis kort om at begrepet «Israel» i GT ikke er det samme som dagens Israel rett og slett fordi dagens israelske stat ikke fantes den gang, – og samtidig legge til at for mange mennesker er det nettopp det samme – Israel i GT og dagens Israel kjennes så nært knytta sammen at det for mange ikke går an å se forskjell. Det kan vi mene ulike ting om, men uansett hva vi mener kan det hjelpe oss å forstå hvordan folk tenker. Andre ganger kunne vi kanskje gi rom for å gå litt mer i dybden; hva betyr egentlig «Israel» når vi leser det i Jesaja for eksempel? Har du barn i kirka så spør dem; veit de noe om Israel eller Palestina? Er de opptatt av det? Det er ikke sikkert du trenger å si noe mer der og da, men skaff deg kunnskap om hvem du har med å gjøre og hvordan de forstår det som skjer.

Hva med Jerusalem? Når Jerusalem dukker opp i bibeltekstene erfarer jeg ofte tekster som forteller om en by det var knytta mye håp til, forventninger og tanker om noe hellig, men også smerte over det som ikke ble, frustrasjon over en Gud som lot vente på seg kanskje. Dette er ting vi kan kjenne igjen i eget liv... Forventninger til en periode av livet, til en relasjon, til Gud, til et bestemt sted, til kirka(?) som ikke alltid blir slik vi håpte, tenkte - forventninger som blir knust, erfaringer av at noe hellig også kan bli knust og ødelagt, erfaringer av at håpet av og til er helt fraværende. Forventningene og de knuste håpene er dessuten noe

mange israelere og palestinere vil kjenne igjen i dagens situasjon. Under alt hatet ligger en enorm sorg over alt som er tapt, over alt som ikke ble, og over håpet som ser fjernere og fjernere ut.

Det snakkes om det nye Jerusalem. Tør vi håpe, tør vi tenke at det finnes et nytt Jerusalem, et nytt håp? Eller er det "bare" hinsidig? I så fall: tør vi håpe og be om en smak av himmel på jord - også i Jerusalem? Tør vi som mennesker med livserfaringer av noe som er sønderbrutt å håpe og be om en smak av himmel på jord i våre liv? I livene til folka vi møter?

Kan Gud romme det?

I prekenen jeg refererte til tidligere ble sluttordene omtrent slik; *Jeg tror en av grunnene til at jeg stort sett er stille er at jeg kjenner på at jeg ikke rommer det. Det er ikke rom nok i meg til alle tårene som må gråtes, alle skrikene som må ropes, ikke rom nok til all tomheten som blir igjen etter alle de som har måttet bøte med livet.*

Jeg veit ikke hva svaret er... Noe av svaret må være at Gud rommer det, at Gud gråter og skriker med oss... Men jeg kjenner på at noe av svaret også må være at vi ikke bare er og blir maktesløse, men at vi må bruke våre stemmer. Være en stemme for de stemmeløse. Også når det kjennes nytteløst må noen si ifra om at det mennesket der, det barnet, den voksne, gamle, som du behandler dårlig, som du fengsler, dreper, kidnapper, driver på flukt, yter vold mot, snakker dritt om – det mennesket er skapt og elska av Gud.

Jeg tenker på historia om Kain og Abel i Bibelen. Om Kain som slo blikket ned, ble sint, sinne ble til hat, og han endte med å drepe sin egen bror. Og så tenker jeg på Job i Bibelen. Job som fikk all den motgangen og ulykka et menneske kan få, som mista menneskene han elska, men som løfta blikket til Gud – og klaga – til Gud.

Slår vi blikket ned mister vi de andre av synet. Hvis vi som norsk-palestinsk familie slår blikket ned, tenker jeg at resultatet fort blir at vi stenger for israeleres erfaringer av å være redde,

bli revet bort fra sine kjære, miste trygghet og fotfeste – da dør det medmenneskelige i oss. Og akkurat likedan den andre veien. Det er så lett å stenge for de andres smerte når smerten man sjøl bærer på er så enorm. Men jeg tror at det bare er så lenge vi våger å løfte blikket og se hverandre i øynene og lytte til hverandres historier, at det finnes håp om en framtid for våre barn, familie og venner.

Jeg tror Gud gråter, jeg tror Gud skriker, for hvert palestinske, israelske, libanesiske barn som dør. Da må vi gjøre det samme.

Og så brast stemmen. Men det gjør egentlig ikke noe at presten viser at det betyr noe det vi snakker om, gjør det vel?

Lyset du treng – om Fredslyset

- Jeg har vært der. Det var en svært ubehagelig opplevelse. Fullt av folk, kommersiell turisme i sterk kontrast til lidelsen utenfor.

I en samtale om opplevelser i det hellige land, falt denne beskrivelsen av et besøk i fødselskirken i Betlehem. Det var ikke de hellige stedene som hadde gjort inntrykk på reisen. Det var menneskene som levde der. En undertone av anklage mot religionens rolle i tilstanden med ufred preget samtalen.

Jeg mintes min egen opplevelse fra samme sted. En sen ettermiddag, jeg var der nesten alene i over en time, det var fredfullt. I grotten, ved fødselsstedet, brant det et lys – en såkalt evig flamme. Det var en sterk opplevelse.

Men også i min opplevelse var ufreden et bakteppe. Min danske guidebok fortalte om inngangsdøren til kirken. Den som er så lav at du må bøye deg for å kunne gå inn. Etter sigende for at det ikke skulle være mulig å ri rett inn i kirken. Århundrer med ufred hadde lært dem som passet på dette helligstedet dette. Det var også andre beskrivelser der, om intern uro. Kirken deles mellom flere kristne grupperinger. Selv hvem som hadde rett til å vaske de ulike delene av kirken var nedskrevet i gamle avtaler, og krangler og slåsskamper hadde forekommet.

Det var sommeren 1996, Oslo II-avtalen var akkurat tredd i kraft. De Palestinske selvstyreområdene var et faktum. Det var en optimisme i luften, men også pessimisme. Før besøket i fødselskirken hadde jeg møtt en palestiner som fortalte om sin families utarmende kamp for sin egen jord. I endeløse rettsaker ble både tyrkisk, engelsk og israelsk jus brukt for å avklare retten til jordstykker i et folkerettslig uavklart område.

Noen dager i forveien besøkte jeg Kfar Etzion, en kibbutz beliggende i det som nå var palestinsk område. Jeg var på utflukt i regi av kurset om fredsprosessen som jeg deltok i på Hebrew University. Kfar Etzion ligger på en høyde kanskje et par mil fra Betlehem – med utsikt mot de samme, omstridte jordstykkene jeg senere skulle høre om. Her møtte jeg fortellingen om lidelse fra en annen gruppe. Beboerne i Kfar Etzion gjorde motstand da krigen kom i 1948. Bare noen få mennesker overlevde. Lengselen etter håp, etter lys, var åpenbar. Det var bare så vanskelig å se at det lyset vi trenger virkelig finnes. Akkurat der.

Men det har jeg opplevd, på en sterk måte. Julaften blir dette så tydelig. Midt i denne virkeligheten ligger det stedet hvor han som kalles verdens lys kom til verden. Jeg har hørt om det, jeg har snakket om det. På den kanskje minst fredelige pletten på jordskorpen kom dette lyset til syne. Er det virkelig en mening med det? Jeg har kjent det sånn når jeg har båret frem fredsløset fra Betlehem i julegudstjenesten.

Tradisjonen med fredsløysflammen går tilbake til 1986, da noen østerrikske journalister på besøk i Israel fikk idéen om å ta med flammen fra fødselskirken i Betlehem til Østerrike. De ønsket å bruke det for å skape håp i et ennå delt Europa. Fredsløset ble spredt til lysmesser og gudstjenester, og speiderbevegelsen ble tidlig involvert (mer om historien kan du lese på fredsløset.no). Flammen blir holdt levende mange steder. Til Norge kommer den hvert år i tiden før advent, via Sverige, fra Roskilde domkirke. Speiderne er den drivende kraften i dette. I Hamardomen holdes en lysmesse – en fredsløysutsendelse. Derfra, og fra andre steder, bres flammen utover i Norge. I Hamar tar vi også vare på flammen slik at den kan brenne i kirkene på julaften. Mange steder har dette brakt nytt lys inn i tradisjonen med lysmesser. Selv om veien til den evige flammen i Betlehem begynner å bli lang, kjennes forbindelsen fortsatt som nær. Noe så skjørt som en flamme har en sterk kraft i seg. Det er som om lengselen om fred holder den i live. Eller omvendt: flammen holder lengselen om fred i live.

Da krigen i Gaza på ny brøt ut, ble det vanskelig for mange av oss som skulle forberede julegudstjenester. Sterke virkemidler ble foreslått. Skulle man blåse ut et lys etter at juleevangeliet var lest? Jeg valgte å ikke gjøre det. Mørket finnes, helt åpenbart. Fredslyset fra Betlehem holdt meg tilbake. For også lyset finnes. Og det er kanskje en mening med at det brenner en flamme akkurat der, i Betlehem?

Lysmessene har tradisjonelt hatt med seg gammeltestamentlige bibeltekster som ser frem imot inkarnasjonsmysteriet. Tekstboken fokuserer på kjærligheten og Kristus som verdens lys. At lyssymbolikken får en direkte tilknytning til fødselsstedet og dagens Betlehem, gjør dette levende på en ny måte. Enten det er i rammen av en lysmesse eller en julegudstjeneste.

Det er kanskje flere som har sitert Helge Torvund sitt dikt i en julepreken. Lyset/du treng/finst. Det skal vanskelig gjøres å si det kortere og bedre på norsk. Verden er preget av ufred, håpet er under press for mange. Kanskje kan håpet næres i det faktum at et av de stedene flammen holdes levende, er nettopp der hvor det ser mørkest ut?

Julekrybben forteller

Julekrybbesamlingen til Aslaug og Asbjørn Haugen

Ved juletider i fjor kunne vi feire julekrybbens 800-årsjubileum. Det skjedde noe spesielt julenatt i 1223 i Greccio, en fjellandsby mellom Assisi og Roma. Frans av Assisi var på vei hjem etter sin pilegrimsreise til Det hellige land og hadde hatt en opplevelse i Betlehem. Da han skulle feire julenattsmesse i Greccio, ba sin venn Giovanni å skaffe en krybbe, en okse og et esel. I fortellingen om denne hendelsen, nedskrevet av en av hans samtidige står det følgende:

«Jeg vil nemlig gjerne feire minnet om det barn som ble født i Betlehem. Og jeg vil så anskuelig som mulig få fremstilt for mine legemlige øyne den bitre nød han alt som barn måtte lide, hvordan han ble lagt i en krybbe der okse og esel stod, og hvordan han fikk redet en seng i høyet.»

Videre forteller Thomas av Celano: *«Messen ble lest over krybben som alter, for at det guddommelige barn selv kunne komme til stede.. Ja, et øyeblikk forekom det også Giovanni at han så et virkelig barn ligge i krybben..»*

Tradisjonen med julefortellingen framstilt i julespill og med figurer spredte seg fra Italia videre utover Sør-Europa – og med fransiskanere og jesuitter på deres misjonsferder til fjernere land. Snart ble juleevangeliet presentert på ulike måter utfra kulturelle særpreg og materiell.

Dette er bakgrunnen for at vi kaller Frans av Assisi for «julekrybbens far», - og at vi finner julekrybber i hele verden med ulike uttrykk.

Det ga god mening å markere 800-årsjubileet med utstilling av 80 julekrybber fra hele verden i Hamar domkirke i adventstiden i fjor, der Frans preker for fuglene foran på prekestolen!

Vi har samlet julekrybber i over tretti år. Da vi oppdaget en nydelig julekrybbe på bryllupsreisen, bestemte vi oss for at dette skulle være det vi så etter på reisene våre.

Etter at vi kom til Rendalen Prestegård i 2001 med god plass til både julekrybber og de som ønsket å se dem, økte antallet julekrybber fra år til år. Det startet med utstilling av rundt 40 julekrybber i prestegården i adventstiden første året. Dette ble så godt tatt imot, at det ble en fin adventstradisjon for barn og voksne. Og dermed var det fint å stadig ha noen nye å vise.

Vi ble utfordret til å vise julekrybbene våre andre steder. En advent hadde vi en del av julekrybbene våre utstilt i Prøysenhuset, særlig med tanke på opplegg for skoleklasser. Før vi flyttet fra Rendalen hadde vi en bestilling fra Eidsvollsbygningen som ville ha julekrybbeutstilling en adventshelg i 2008. Da hadde vi rundt 250 julekrybber. Nå teller samlingen 470 julekrybber fra 77 land.

Først var julekrybben mest som en suvenir fra reisen, et minne fra et fremmed sted. Da var det viktig å finne nye julekrybber selv. Nå setter vi også pris på julekrybber vi får i gave av andre.

Julekrybben forteller flere historier. Den forteller *kirkehistorie*, som allerede nevnt, om hvordan budskapet om Guds komme til jord er blitt mottatt, og hvordan det er blitt - og blir formidlet videre i form av bilder og figurer.

Først og fremst forteller julekrybben *bibelhistorie* - om barnet som ble født julenatt i Betlehem. De ulike julekrybbene rommer mange symboler som utdyper juleevangeliet for oss:

Stallen eller grotten forteller at Jesus ble født under kummerlige forhold. Ingen baby fødes til dårligere kår. *"Vi ser deg, Herre Jesus, som en av jordens små.."*

Jesusbarnet er svøpt og ligger i en krybbe. I gamle julebilder og ikoner framstilles krybben som en sarkofag/kiste og peker fram mot Jesu død. Vi har også julekrybber med dette symbolet. *"Fra krybben til korset gikk veien for deg.."*

Maria har ofte rød kjole – jordfargen og blå kappe – himmelfargen. I Maria møtes himmel og jord, ved barnet hun føder. Jesus er Guds sønn og Maria barn. *"Nå møtes jord og himmel i barnet, lagt på strå.."*

Oksen og eselet er viktige symboler i julekrybben. De tidligste julebildene hadde kun disse to ved siden av Jesusbarnet i krybben. Oksen var jødernes offerdyr. Eselkjøtt var urent og kunne ikke spises. Oksen representerer jødefolket, mens eselet står for hedningene - alle andre folk. Jes. 1,3: «En okse kjenner sin eier, et esel sin herres krybbe». Gud kom til alle – både jøder og alle andre folk. *"Men okse der og asen stod, og så den Gud og Herre god."*

Gjetere og konger ved siden av den hellige familie forteller noe av det samme. Gjeterne var jøder, og de sto lavt på rangstigen. De hørte hjemme der på stedet. Kongene eller vismennene hadde høy status, og de kom langveis fra – de var hedninger. Jesu fødsel er godt nytt for alle slags folk, nære og fjerne, fattige og rike, ulærde og lærde. *”Nå stiger frelsens dag i øst og bringer alle håp og trøst.”*

Kongene og gavene har også sin betydning i julekrybbe-tradisjonen. Kongene har fått navn, og antallet er blitt gitt ut ifra de tre gavene. De har gjerne ulik alder og forskjellig hudfarge. Vi ser flere varianter, både i kirkekunsten og i julekrybbene, men dette er det vanligste: Kaspar, eldst, fra Europa gir gull – som til en konge. Balthasar, fra Afrika gir røkelse – som til Gud. Melchior er ungdom fra Østen og gir myrra – som til Jesu død. *«Der åpnet vi våre dyre skrin med røkelse, gull og myrra fin.»*

Med dette har vi også vært innom *kunsthistorien*. Det er interessant å se utviklingen av julefortellingen i bilder og skulpturer, fra de enkle tegningene i katakomber og uthuggede figurer på sarkofager fra 300-tallet. Etter Hellige Birgittas visjon av Jesu fødsel i Betlehem i 1372 endres julebildet. Jesusbarnet ligger ikke lenger i krybben, men lysende på marken med Maria og alle knelende rundt. Bildet skulle gi en opplevelse av mysteriet.

Etter hvert ble det også viktig i kunsten å skape gjenkjennelse hos den som så bildet. Utover 1400-tallet ble julefortellingen plassert i gjenkjennbare miljøer og landskaper.

Dette finner vi igjen i julekrybbetradisjonen. Den hellige familie er plassert i lokale landskap. Særlig i katolske land finner vi store landskap både utendørs og inne i store lokaler der julefortellingen har en sentral plass. Noen steder som del av byens eller landets historie, som julekrybben i Torrevieja i Spania er et eksempel på. Andre steder som del av den store bibelfortellingen fra skapelsen til Jesu oppstandelse, slik vi kan se i julekrybbemuseet i Mollina, sør i Spania.

Vi finner dette gjenkjennbare også i de enkelte julekrybbene. Vi har julekrybber der personene har nasjonaldrakter eller andre

typiske klær. I julekrybber fra Sør-Amerika er lamaen med, og Josef har indianerflette. I mange av julekrybbene fra Afrika har dyr og mennesker afrikanske trekk. Jesusbarnet fra Holland ligger i en tresko! Stallen i julekrybben fra Kirgisistan er en forseggjort jurt – et tradisjonelt kirgisisk telt – av filt, som også alle figurene er laget av.

Flere av julekrybbene våre er også laget i materiale som er typisk for stedet. I Egypt kjøpte vi en julekrybbe skåret ut av kamelbein. Julekrybben fra Sicilia er støpt i lavastein, og den fra Kambodsja er skåret av en kokosnøtt. Vi har flere små julekrybber i kork fra Porto i Portugal.

Vi tenker at slik gjør de julefortellingen nær – Jesus er kommet til oss.

På min 50-årsdag fikk jeg en julekrybbe laget av bygdas treskjærer på oppdrag fra venner i Rendalen. De hadde ofte vært på julekrybbeutstilling i prestegarden og hørt oss fortelle om julekrybbetradisjoner i ulike kulturer. Da de ville gi meg en julekrybbe fra Rendalen, hadde de spurt hverandre: Hvor ville Jesus blitt født, om han ble født i Rendalen? Svaret ble – i en gapahuk inne på fjellet. Og slik ble julekrybben fra Rendalen – den hellige familie i en gapahuk med Rendalsfjell omkring - og der gjeteren kom med en sau over skulderen - fra et bilde i bibelhistorien, som kunstneren fortalte ved overrekkelsen. Oksen og eselet kommer inn fra siden, for disse dyrene var viktig å ha med, hadde de hørt i prestegården, fortalte en av oppdragsgiverne.

«Med julekrybben er vi inne på folkekunstens område», skriver Gunnar Danbolt i boken Jesu fødsel, bildet og beretningen. Han fortsetter: «Egentlig er julekrybben en uttrykksform der gammel kirketradisjon og folkelig kunsthåndverk møter hverandre.»

Julekrybbesamlingen vår rommer mange historier. Om hvor de enkelte julekrybbene kommer fra. Om hvem som har laget dem. Om hvordan de er kommet til oss.

Julekrybbene våre skaper også historier - i møte med dem som ser og opplever noe i dette møtet. Derfor har det vært viktig for oss å la andre ta del i dette, enten ved at vi tar julekrybbene med oss ut til ulike steder eller ved at vi har åpent hus her vi bor.

4. juledag har vi åpent hus med alle de 470 julekrybbene plassert rundt i huset - med kaffe på kanna og julekaker på bordet, slik vi hadde i Rendalen prestegård i adventstiden. Vi avslutter med julesalmekveld. Alle er velkommen – fra fjern og nær!

Onsdag 8. januar kl. 12 tar vi med noen julekrybber og mange bilder i en PowerPoint til hyggetreff i Stovner for å fortelle litt om julekrybbens historier og symboler for de som vil se og høre.

Når vi slik forteller om julekrybbetradisjonen, ender vi ofte opp ved julekrybben fra Kapp på Toten (bildet). Den er håndskåret i tre og håndmalt i vakre farger. Her finner vi igjen alle symbolene - og stanser til slutt ved Maria i rødt og blått: *"Nå møtes jord og himmel i barnet, lagt på strå."*

Bestemors strull

Like sikkert som at den første snøen kommer overraskende på oss hvert år, er det at vi rister oppgitt på hodet av handelsstandens jul som kommer kastet på oss i slutten av september. Og like oppgitt er vi hvert år, mens vi legger, altfor tidlig, både marsipangriser og Hamars julebrus ned i handlekurven. «Altså, er det mulig?!»

Det er lett å forstille seg, i nostalgisens duse lys, at alt var så mye bedre før. Da alle var enige om at treet skulle pyntes lille julaften, Jens Petrus telte dagene med oss, og kalenderen var en appelsin med nellikspiker.

Tradisjonene er i endring, akkurat som oss selv. Stadig finner vi nye måter å gjøre livet om til vårt eget, og forme vår egen historie og hverdag. Også med førjulstradisjoner og adventstid.

Om det blir for mye stri og for lite tid, da er det fint å kunne finne disse små øyeblikkene hvor man kan kjenne på det som en gang var og det som fortsatt kjennes ekte. Hvor en kan binde sammen før og nå, det som var og det som er blitt.

For meg er det når jeg steker strull. Min absolutte favoritt av julekaker.

Jeg finner fram bestemors strulloppskrift, og ikke minst hennes gamle krumkakejern som jeg er så heldig at jeg fikk arve. Og så skjer det magiske; hvert år. For når stekingene er i gang, er det som om jeg er Mari, seks år, på bestemors gamle kjøkken. Den helt særegne lukta av jernet og dampen. Og akkurat der står jeg midt i fortellingen om min jul. Nytt og gammelt. Rampenisse og strull, julelys og Snøfall. Midt i det som er blitt min egen førjulsstradisjon.

Oppskrift på bestemors strull:

2,5 dl seterrømme

2,5 dl kremfløte

125 g sukker

1 dl vann

250 g hvetemel

Visp fløte, rømme og sukker til stiv krem.

Sikt inn mel og vann.

Og la røren svulle i 30 min.

Stekes i krumkakejern, og mens de er varme formes de til kremmerhus med dertil egnet form, eller rundt håndtaket til en tresleiv for rund form.

Eller over bunnen til et glass for en fin bolleform til riskremen eller multekremen.

Pass på fingrene!

Mormors knupper

Dette er en juleoppskrift fra uskyldens tid. Det vil si, navnet er fra uskyldens tid, en tid da vi aldri stussa over navnet på disse godsakene, men gleda oss til jul fordi vi da kunne sette tennene, med stor fare for å knekke jeksler og løsne fyllinger, i mormors amerikanske julegodt: Knupper. (Ja da, det er lov til å le her!)

Mormor tilbragte store deler av oppveksten i Brooklyn, New York, fordi faren hennes var skipper på en av de store Amerika-båtene som seilte mellom Norge og USA. Familien bodde vekselvis på Nøtterøy og i Brooklyn. Det medførte at min oldemor Olga Petterøe Larsen lærte seg å lage amerikansk mat. Jeg har for øvrig oppskriftsboka hennes med oppskrifter på chutney, swissroll, gresskar- og ananassyltetøy og mye annen moro som var helt fremmed i landet vårt på det tidspunktet. Mormor Edith videreførte disse oppskriftene da hun gifta seg med morfaren min, Thorbjørn Bøe, og bosatte seg på Nøtterøy. I vår familie var det derfor vanlig å bli servert brownies, cookies og andre lekkerbiskener som ennå ikke var å finne i kaffebarene på hvert annet hjørne i Norge, sånn som det er i dag. Knuppene ble bare laga til jul. De var fantastisk gode. Jeg har ikke videreført tradisjonen for egen del, men søstrene mine og tante Ellen lager dem hvert år, så det hender jeg sniker meg til en smak.

I god amerikansk matånd var peanøtter en viktig bestanddel i flere av oppskriftene, så også i knuppene. Knupper er egentlig knekk eller brente mandler med peanøtter. De er søte, feite og syndig gode, og saltsmaken fra peanøttene setter en ekstra spiss på dem. Ingen grunn til å kjøpe rådyre usalta peanøtter, med andre ord. De billigste fungerer vel så bra.

Oppskriften er sånn, og merk at det her brukes amerikanske cup-mål som lett kan omformes til norske kopper:

1/2 kopp smør
1 kopp havregryn
2 kopper sukker
2 ts vaniljesukker
Varmes og røres til det blir brunt.

Tilsett så:
Litt salt
Peanøtter til det blir en passelig tjukk masse
Litt fløte til slutt (viktig ingrediens, fordi det mykner knekkmassen)

Rør og rør på moderat til høy varme til det blir gyllenbrunt. Skal ikke koke.

Bre massen utover smurt bakepapir. Skjær i passelig store ruter når massen er halvstiv. Legges i boks når alt har stivna.

God appetitt, og pass på tanngarden!
Merete Thomassen

Tekstgjennomganger

2. søndag i åpenbaringstiden

12. januar 2025

Jes 53,6–9 Han har båret deres synder

Kol 1,15–20 Skapelse og forsoning

Joh 1,29–34 Guds lam bærer verdens synd

Gjentrykk av tekstgjennomgangen skrevet til 13. januar 2019

Åpenbaringstida er en presentasjonstid. Forrige søndag ble Jesus presentert som verdens lys (Joh 12,42–47). Denne søndagen er det døperen Johannes som har ordet, ved inngangen til Jesu tjeneste. Sånn sett er det en dåpssøndag, noe som også reflekteres i *dagens bønn*. Det interessante med Johannesevangeliet er at det faktisk ikke sies noe om at Johannes døver Jesus! På samme måte som heller ikke nattverdinnstiftelsen finnes i dette evangeliet. Det er likevel rimelig å anta at Johannes-miljøet tar disse hendelsene for gitt. Men dåpen er et tema i teksten. For han som har sendt Johannes som botsforkynner og døver, han har også sagt at Guds utvalgte nå skal komme. Og han skal ikke bare døpe med vann, men også med Den hellige ånd (Joh 1,33).

Duen. Det viktige denne søndagen er den presentasjonen Johannesevangeliet gir Jesus gjennom Johannes Døperens ord. Det er seks vers fylt av heftig teologisk innhold. Vi er fortsatt i evangeliets første kapittel, som innledes med de store ordene om Ordet som ble menneske (1,14), Ordet som var i begynnelsen og som alt er blitt til ved (1,1–3). Det er dette Ordet Johannes vitner om. I ren johanneisk stil, som «mannen som er kommet før meg, for han var til før meg» (v. 30). Døperen og botspredikanten Johannes vet hvem Jesus er, for han har sett et tegn. Han har sett Ånden komme dalende i en dues skikkelse. Duen, som livets budbringer (1. Mos 8,10–11), kom og ble værende over Jesus.

Johannes er veiviseren. Han er herolden som roper ut budskapet: «*Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd!*» Ordet er blitt til et konkret menneske, og identifisert av Gudsmannen Johannes som Jesus av Nasaret.

Jesus er «Guds lam.» Intet mindre! Assosiasjonsrikdommen er stor for den som var bevandret i det jødiske trosunivers og offerkultur. Vi får hjelp av dagens GT-tekst. Jes 53,6–9 er et lite utsnitt fra den siste av de fire sangene om *Herrens lidende tjener* (Jes 52,13–53,12). Han er «*lik et lam som føres bort for å slaktes*» (Jes 53,7). Tankene føres dermed direkte over til påskefeiringen og utfrielsen av Egypt, der blod fra offerlam skulle strykes på dørstolpene og israelfolket berges (2 Mos 12). Dermed plasserer Johannes Jesus midt i den teologiske kjernen i den religiøse virkeligheten som Ordet trer inn i.

Jesus bærer bort verdens synd. Assosiasjonene kan også føres videre til tankene og ritualene knyttet til den store soningsdagen, *Yom Kippur* (3 Mos 16). Her beskrives først mer tradisjonelle soningsoffer, men det inngår også en instruksjon om å sende et lam (en bukk) ut i villmarken som bærer med seg «*hele israelittenes skyld, alle lovbruddene og syndene deres*» (3 Mos 16,21). Det er ypperstepresten Aron som første gang får beskjed om å legge hendene på en *syndebukks* hode og bekjenne folkets skyld, for deretter å la en mann sende den ut i ørkenen. Syndebukken bærer dermed bort folkets synd og skyld. Språkbruken i Johannesevangeliet (Joh 1,29) er helt i tråd med både grammatikk og logikk. Bukken ikke bare bærer den tunge byrden. Den tar den med seg, tar den bort. I vårt liturgiske språk brukes fortsatt den gamle oversettelsen, der «*bort*» ikke føyes til etter «*bærer*». Rent rytmisk høres det mye bedre ut, og innholdsmessig er det mer enn mulig å inkludere «*bort*» i det å bære. Personlig skulle jeg nok ha ønsket at bibeloversetterne hadde blitt stående ved den innarbeidede liturgisk uttrykksmåten.

Verdens synd. Det er verdt merke seg at perspektivet utvides i forhold til de gammeltestamentlige tekstene. Der er det folkets synder og folket skyld som står i fokus. I Johannesevangeliet er det verdens synder. Det greske ordet for verden er *kosmos*.

Synden dreier seg om kosmiske forhold, slik også Ordet dreier seg om hele universet. Det som skjer med Jesus har en universell dimensjon. Når han bærer (bort) verdens synd, så angår det hele skaperverket. Det er som en gjenklang av Paulus sin erkjennelse av at «*alt det skapte sukker og stønner*» etter å bli «*frigjort fra slaveriet under forgjengeligheten*» (Rom 8,21–22). I dagens språkbruk har ordet synd fått en egen mer begrensende klang. Synd blir forbundet med en liste over enkeltsynder som kan bekjempes og beseires. Prologen i Johannesevangeliet gir oss et annet perspektiv. Det store problemet, synden, er at «verden» ikke gjenkjenner sin skaper. «Verden» stenger lyset ute (Joh 1,10). Men nå er «lyset» kommet ved Ordet. Ordets herlighet er «full av nåde og sannhet» (Joh 1,14). Alt dreier seg om å se denne herligheten, den herligheten som Jesus bærer med seg, når nåden og sannheten seirer over ondskapens og dødens mørke. Herligheten som tar bort eksistensens synd, og skyld som har gjort oss blinde.

Agnus Dei, Du Guds lam. Det er ikke rart at ordene som Johannes Døperen brukte for å presentere Jesus, lyder i hver gudstjeneste hvor det feires nattverd. De har fulgt messen siden 600-tallet. Det er et av de messeleddene som det er skrevet den vakreste musikk til. Bare søk på internett og velg komponist! «*Agnus Dei, qui tollis peccata mundi...*» – og så føyes det til: «*... miserere nobis,*» «miskunne deg over oss»! Det er som om vi gjentar døperen Johannes sin proklamasjon og gjør den til vår bekjennelse, idet vi også gjør den om til en bønn om å la lyset komme inn i våre liv. Som miskunn, som nåde og sannhet. Og som fred. For i den siste strofen i *Agnus Dei* omgjøres «miskunne deg over oss» til «gi oss din fred»/«*dona nobis pacem*»!

Lammet i Johannes Åpenbaring. Det er store linjer i budskapet på 2. søndag i åpenbaringstida om Guds lam! Og enda har vi ikke tatt med den eskatologiske endetidsvisjonen i Johannes Åpenbaring der Lammet kommer igjen, blant annet i kapitel fem. Da ser Johannes et lam «som sto midt på tronen.» Lammet har med sitt «blod frikjøpt for Gud mennesker av alle stammer og tungemål, av alle folk og nasjoner.» Og Johannes hørte «hver skapning i himmelen og på jorden og under jorden og på havet,

ja, alt som finnes i dem, si: Ham som sitter på tronen, ham og Lammet være takk og ære, pris og makt i all evighet.» (Åpenb 5,13). Selv om dagens episteltekst fra Kolosserbrevet ikke nevner Lammet, så er det akkurat de samme tonene som høres der: «For i ham [den usynlige Guds bilde (eikon!)] ville Gud la hele sin fylde ta bolig, og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv, det som er på jorden, og det som er i himmelen, da han skapte fred ved hans blod på korset!» (Kol 1,19–20).

Guds sønn. Og det dreier seg om ikke mindre enn at Jesus er Guds sønn. Johannes sier det direkte, og bekrefter dermed prologens eget utsagn; at Jesu herlighet er en herlighet han har som «enbåren sønn» (Joh 1,14). Dette tas også opp igjen neste, og siste, gang Johannes Døperen omtales i Johannesevangeliet (Joh 3,22–36). «Faderen elsker Sønnen og har gitt alt i hans hånd» (Joh 3,35). Han taler ord fra Gud, for Gud gir Ånden i fullt mål. Ifølge Johannesevangeliet gir allerede Johannes Døperen oss en første ansats til formuleringen av det store treenighetsmysteriet!

Dette er virkelig en søndag det svinger av!

Det er som vi kan rope ut med dem som sto rundt Lammet i Åpenbaringsboka: *AMEN!*

Til slutt: bare noen oppsummerende momenter som i forskjellige varianter kan trekkes fram i en preken:

- 2. søndag i åpenbaringstida er Johannes Døperens søndag når han presenterer Jesus. I Johannesevangeliet er døperen innvevd i det store første kapittelet om det evige Ordet som ble menneske – og som er Guds sønn.
- Temaet dåp kan tas opp, ikke minst hvis det er dåp i gudstjenesten. Johannes døper «bare» med vann, mens Jesus skal døpe med Den hellige ånd – i nåde og sannhet.
- I Johannesevangeliet presenteres Jesus som «Guds lam.» Det er et så sentralt og viktig begrep at det bør utgjøre et hovedstykke i prekenen. Jeg har angitt noen viktige perspektiver og referanser, både tilbake til Herrens lidende tjener, til påskelammet og til «syndebukk»-temaet.

- Guds lam/*Agnus Dei* har klare liturgiske referanser til nattverden, som dermed også kan tematiseres. «Du Guds lam...» synger vi, slik det har vært sunget siden 600-tallet; før vi selv kan ta del i nattverdens gave, slik den også møter oss i Jesu lidelse og død, i nåde og sannhet.
- «Guds lam»-temaet har også en klar eskatologisk, kosmologisk og universell håpsdimensjon. Lammet skal seire og skape fred. Det er ikke bare ansent apokalyptikk, men en integrert del av endetidsvisjonen i Det nye testamentet slik teksten fra Kolosserbrevet angir.

Det er med andre ord en søndag som innbyr til takk, håp og glede, og det bør reflekteres i salmevalget.

Samleforslag

Jeg har stanset opp ved følgende salmer:

555 – *Gud, riv oss ut av tidens jag.* Svein Ellingsen/Thoams Laub (Inngang)

99 *Jesus från Nasaret går här fram.* Anders Frostenson/Gustav Nordquist

102 – *Vi skal se deg, Herre Jesus, i din herlighet en gang.* Eyvind Skeie/Trond Kverno

165 – *O, Guds Lam uskyldig.* (Agnus dei i gammel salmeutgave)

220 – *Lov Jesu namn og herredom.* Edward Perronet (overs. Arne Garborg/William Schrobsole)

Dagens bønn

Hellige Gud, du lot din elskede Sønn bli døpt for å bære verdens synd.

Vi ber deg: Forny oss i vår dåp, så vi alltid følger etter Jesus Kristus, vår Herre, som med deg og Den hellige ånd lever og råder, en sann Gud fra evighet og til evighet. Amen.

3. søndag i åpenbaringstiden

19. januar 2025

2 Mos 3,13–15 Jeg er den jeg er
1 Kor 8,5–6 For oss er det én Gud
Joh 1,15–18 Han har vist oss hvem Gud er

Overskriften på denne teksten, 1 Kor 8,5-6, til 3. søndag i åpenbaringstiden er «For oss er det én Gud». Bibelselskapet oversetter den slik:

«5 Det finnes nok såkalte guder i himmelen eller på jorden, ja, det er mange guder og mange herrer.
6 Men for oss er det én Gud, vår Far.
Alt er fra ham, og til ham er vi skapt.
Og det er én Herre, Jesus Kristus.
Alt er til ved ham, og ved ham lever vi.»

Oppstillingen med de brutte linjene er for å markere at teksten er poetisk. Dette er en tolkning av teksten som egentlig ikke er nødvendig. Den kan fint leses uten en poetisk oppstilling. Denne teksten er nok valgt som lesetekst, fordi den lest alene overlapper med evangelieteksten Joh 1,15.18. Tematisk gir det mening å lese disse bruddstykkene av NT-tekster sammen fordi det gir inntrykk av en enhet og der kristologiske. Derfor er det kanskje ikke opplagt at 1 Kor 8:5-6 er utsnitt av en lengre utlegning om mat og måltider.

Bibelselskapet har gitt 1 Kor 8 overskriften «Kristen frihet og hensynet til de svake». Det er viktig å huske at alle slike overskrifter, inndelinger og oppstillinger er fortolkninger av teksten.

De er der for å gi lesehjelp, men de legger også føringer på tolkningen av teksten. Den engelske oversettelsen NRSVE har en langt mer presis overskrift som ikke legger like mange føringer på tolkningen: «Food Offered to Idols». Denne sammenhengen hadde blitt tydeligere hvis kirketeksten tok med v. 4 og 7 og evt. 8 også. Problemet handler om de kristne korinterne kan spise kjøtt ofret til avgudene.

Når man begynner å se etter, handler mange av NTs tekster om mat og måltider. Det er et stridstema om hvem spiser med og hva man kan spise. Hvem man spiser med, og hva man spiser er et moralsk spørsmål. Mat og måltider har en inkluderende og ekskluderende funksjon i flere NT-tekster (2 Pet 2,13 og Jud 12). Fiendene i disse tekstene tillegges egenskaper som fratar dem all verdighet. De er skamløse og seksuelt umoralske. Dette er typiske anklager i antikkens retorikk, en negativ egenskap heftes ofte på en annen slik at en som fråtser, også er en avgudsdyrker og seksuelt utskeiende. I Åpenbaringsboken kobles derfor «hor» på den som spiser «feil» mat (Åp 2,20). Kontroversene i evangeliene om hvem Jesus spiser med – f.eks. «tollere og syndere» (Mark 2,16) – er nok mer kjent, og viser til at måltider, å spise sammen, hadde en viktig sosial funksjon.

Paulus-brevene er ikke noe unntak. I Galaterbrevet viser Paulus til konflikten i Antiokia om jøder og ikke-jøder kan spise sammen (Gal 2,12). I 1 Kor 5,11 skriver Paulus i forbindelse med at en mann lever sammen med det som antagelig var hans stemor:

«Det jeg mente med det jeg skrev, var at dere ikke skal omgås en som kalles bror, og som likevel lever i hor eller er grådig, eller som er en avgudsdyrker, spotter, drukkenbolt eller ransmann. Slike skal dere heller ikke spise sammen med.»

For Paulus er å spise med en som passer til ugjerningene, som å forurense fellesskapet.

Det finnes også tekster i NT som viser den inkluderende siden ved måltidsfellesskap. Første del av Apostlenes gjerninger foregår i Jerusalem. Lukas beskriver her en utopisk tilstand før den

kristne forsamlingen fordrives fra Jerusalem. Idyllen i Acta vises bl.a. gjennom måltider, Apg 2,46: «Hver dag holdt de trofast sammen på tempelplassen, og i hjemmene brøt de brødet og spiste sammen med oppriktig og hjertelig glede.» Men også i Jerusalem oppstår det komplikasjoner om utdeling av mat/brød (Apg 6:1). Løsningen blir å velge syv fromme menn til å sørge for utdelingen (6,3-4). Kanskje peker disse tekstene tilbake til Jesu eget eksempel. I Lukas er det en overgang fra påskemåltidet til at Jesus forklarer disiplene at han en som tjener (*diakoneō*) ved bordet (22:27). Idealtypen av et måltidsfellesskap i Luk-Apg er preget av likhet og fellesskap.

Betydningen av samhold under måltidsfellesskapet får Paulus til å refse korinterne for hvordan de opptrer under Herrens måltid (1 Kor 11,17). Antagelig bunner denne konflikten i at Herrens måltid slik det ble praktisert forsterket sosiale forskjeller blant de kristne i Korint framfor å utjevne dem slik idealet for måltidet. Det er ikke slik at Paulus ser for seg at forskjeller generelt skal eller bør utjevnes, men under måltidsfellesskapet gjelder en type likhetsideal.

Denne korte redegjørelsen om den sosiale og etiske funksjonen leder frem til et poeng vil jeg fremme med 1 Kor 8,5-6. Korint var en havneby bestående av en sammensatt befolkning. Det var selvfølgelig grekere der, romere og antagelig romerske veteraner og jøder. Det gjorde også Korint religiøst sammensatt, men dominert av gresk-romersk skikk. Korint hadde rykte på seg for en by for seksuelle utskielser. Jeg er usikker på hvor mye man skal vektlegge det. Til denne byen må Paulus ha ankommet en gang på 50-tallet. I Korint ble det spist kjøtt som var blitt ofret til avgudene under slakt. Kjøttet kunne bli delt ut under festivaler eller det kunne bli spist til ære for en gud under et måltid. De færreste spiste kjøtt regelmessig. Like måltider hadde en sosial funksjon. Paulus skriver i 1 Kor 10,25 og 27 at man kan spise kjøtt som selges på torget og takke ja til en invitasjon fra en ikke-troende og spise med god samvittighet.

Fra dette synspunktet har Paulus en pragmatisk holdning. Problemet er ikke kjøttet i seg selv fordi det finnes bare én Gud.

Problemet er at maten kan lede en omvendt kristen til fall. I slike tilfeller skal man avstå fra å spise. Paulus begir seg ut på en digresjon i kapittel 9 og kommer i 1 Kor 10 tilbake til problemet med mat. Argumentasjonen endrer seg her til at man skal holde seg unna avgudsdyrkelsen. Årsaken er ikke maten (10,26) eller avgudene som ikke er virkelige guder, men demoner/onde ånder (10,19-20). Den kristne som deltar i avgudsdyrkelsen, åpner så å si døren for de onde åndene. Altså er det ikke maten, men en type avgudsdyrkelse som er selve problemet (se også Gal 4,8-10). De «svake» som ledes til fall, gjør det ikke p.g.a. maten, men at de kan vende tilbake til avgudsdyrkelse (1 Kor 8,7).

Denne rundturen om mat og måltider i NT og Korint, er det noen punkter som kan trekkes frem. Måltider har en etisk, teologisk og sosial funksjon. De er både inkluderende og ekskluderende. Paulus anlegger en viss pragmatisk holdning i sitt råd til korinterne: vis hensyn, du har kanskje frihet til å gjøre som du vil, du har kanskje visdommen til å vite at avgudene ikke er virkelige, men har du sett til din medkristne som ikke har denne kunnskapen? Ikke misbruk friheten til å føre den andre til fall. For Paulus er ikke dette kun et etisk spørsmål: For Paulus var demoner virkelige.

Om vi avmytologiserer Paulus, er den sosial og etisk tankegang her som er viktig. I Romerbrevet 14 dukker en lignende diskusjon opp om mat. Paulus skriver i Rom 14:17 «For Guds rike består ikke i mat og drikke, men i rettferdighet, fred og glede i Den hellige ånd.» Rettferdighet, fred og glede er det Paulus kaller «Åndens frukt». I stedet for å søke sitt eget og misbruke friheten, formaner Paulus til å sette den andre først og ta vare på fellesskapet (Rom 14,19-21). Idealet om likhet og fellesskap legger føringer på friheten. Troen på en Gud som binder de kristne sammen i fellesskap, kommer med noen forpliktelser. Den kristne kan ikke sette seg selv og egen frihet høyest på en måte som skaper splittelser.

4. søndag i åpenbaringstida

26. januar 2025

Ordsp 14,21–22.25.31 Stakkaren og skaperen
Fil 1,20 At Kristus skal bli opphøyd
Luk 13,10–17 Jesus helbreder en kvinne
Fortellingstekst for dagen: Lukas 18, 35-43 – Den blinde ved Jeriko. Kyrie Eleison!

Til dagen:

Deadline for dette NNK-nummeret er 6. november – dagen derpå, etter USA-valget. Søndagen jeg skriver for, kommer rett etter at den nyvalgte presidenten skal innsettes. Samt en rekke andre aktuelle livssteder Det hellige evangelium skal formidles inn i.

Dagen derpå, 27. januar, gir også klangbunn: Holocaustdagen, til minne om «da styrker fra Den røde armé fra Sovjetunionen frigjorde de rundt 7 000 tilbakevendte og overlevende fangene i den største konsentrasjonsleiren Auschwitz-Birkenau i det tyskokkuperte Polen 1945» (Wikipedia). Minnet gir oss bilder av utmagrede, krokryggede fanger med mørkringede øyne, på vei ut i frihet ... Enkeltmennesker - den dagen 7 000 - og i alle de tusenvis av tall og hendelser som er, har vært og vil komme. Mennesker og handlinger vi ikke må glemme. Maktmisbruk og de-humanisering som stadig må bekjempes, belyses og sies fra om. I Kristi følge.

Til dagens evangeliefortelling:

Jesus og sabbaten er et tilbakevendende tema. Teksten har paralleller i Matteus 12, 9-14, Markus 3, 1-6 og Lukas 6, 1-11 (+ Luk 14,5): Disiplene som plukket aks i kornåkeren, Jesu svar «Har dere ikke lest hva David gjorde den gang ...» og

«*Menneskesønnen er herre over sabbaten*». «En annen sabbat gikk han inn i synagogen og underviste. Og de skriftlærde og fariseerne holdt øye med Jesus for å se om han ville helbrede på sabbaten, så de kunne få noe å anklage ham for.» «*Nå spør jeg dere*».. Kan det berges liv og helbredes på sabbaten? Hva kan gjøres og ikke gjøres på helligdagen? Den gang gjaldt det en mann med en visen hånd. Lukas har - typisk nok - i tillegg en egen versjon, her i 13, 10-17: «*Se, en kvinne!*».

Jeg tror ikke jeg har nærlest denne teksten før. Enda en gang gir det faglig glede å se ordene på gresk (med stadig sideblikk til «språknøkkelboka»), og gjenoppdage teksten så langsomt som man må når det ikke «bare» er de norske setningene man kjenner fra før. Jeg oppfordrer til å ta fram Novum og Synopsen. Eller hva med en meditativ lesning i en samtalegruppe, på stabsmøtet, på gudstjenesten? Ord for ord, se for seg scene for scene.

Her er noen av mine tanker, ut fra nærlesningen. Som kanskje kan bli punkt i en preken:

V 10: Han underviser i en av synagogene, på sabbaten. Det er ladet handling, sted og tid: Jesus inntar en læreposisjon, i en synagoge, på helligdagen. Jeg ser en kobling tilbake til Lukas 4, 18, hvor Jesus også går i synagogen på sabbaten, tar imot bokrullen og leser fra Jesaja 61,1, som en programerklæring: «*for han har salvet meg for å sette undertrykte fri*». Han lukker bokrullen og sier «I dag!» I søndagens evangelium forkynnes et nytt I DAG.

Vers 11: *Og se!* Vi gjøres oppmerksom på en kvinne med en sykdom/svakhets ånd (ἀσθένεια) som har plaget henne i hele 18 år. «Hun var helt krumbøyd og klarte ikke rette seg opp», står det på norsk. Begge de greske ordene her har κύπτω i seg – συγκύπτω og ἀνακύπτω – sammensunket versus å rette hodet / rette seg helt opp. Hun klarer ikke / har ikke kraft til å løfte hodet. Εἴς το παντελές – har det siste greske ordet her kobling til τέλος, fullkommen eller formålet? Kan vi kanskje også si hun ikke får vært den hun var «ment til å være»?

Så, i vers 12-13, fortelles vi om Jesus som ser. Lukas gir oss en fortettet framstilling av dette møtet. Et møte som gir håp, mal og mønster - noe vi får ta med oss, tro på, videreformidle, leve i og av – både Jesu handling, og kvinnens respons:

Jesus ser. Han kaller henne til seg (προσφωνέω - løfter stemmen i hennes retning, fonus). Og sier, til henne: Kvinne, du skal bli løst fra (ἀπολύω) din sykdom / svakhet.

Så legger han hendene på henne. Og straks – retter hun seg opp (igjen), og lovpriser Gud.

Slik var Jesu møte med den krumbøyde kvinnen. Og kvinnens reaksjon – i spontan respons. Helbredet. Hel. Oppreist. Lovpriser Gud, det vel også synagogen og sabbaten var til for ...

Men den fremste i synagogen svarer/responderer (ἀποκρίνομαι, v 14) - med forargelse ... Også dette er en reaksjonsmåte vi kan gjenkjenne. Han er fylt av sinne og skepsis til Jesu omgang med sabbatsbudet (og det i hans synagoge ...!). Synagogeforstanderen henvender seg til folket som er der, bruker lære-autoriteten sin: «Det er 6 dager til å arbeide. Alle de dagene kan dere komme hit og la dere helbrede. Men ikke på sabbaten.» (Ferdigsnakka!)

De 6 arbeidsdagene har et «δεῖ» ved seg i teksten – «det er nødvendig». Et oppdrag fra Gud.

Men Herren (Kyrion, Jesus) svarer, og sier til ham (og de andre som er der): Hykler! Hva gjør dere selv på helligdagene? Deres egen praktiske «tilpasning» av helligdagsbudet: «Løser ikke hver eneste en av dere oxen eller eselen fra båsen også på sabbaten, og leier dem ut så de får drikke?» Selvsagt, det gjør de.

Men her er en Abrahams datter som Satan har holdt bundet i hele 18 år. Skulle ikke hun bli løst fra denne lenken på en sabbat?

I Lukas sin parallell i kap 14 bruker Jesus et mer presserende behov enn «bare» å løse husdyra fra båndet i fjøset, og lede dem ut så de kan få drikke (jf Salme 23. «Han fører meg til hvilens

vann»?). I kap 14 gjelder spørsmålet «Dersom du har en sønn eller en okse som faller i brønnen ...» (jf «Du løftet meg opp av fordervelsens grav»?)

Dagens fortelling skiller seg fra den om han med den visne hånden også i reaksjonen fra dem rundt. I Lukas 6 og parallellene blir de rasende og «begynte å snakke sammen om hva de skulle gjøre med Jesus». Her «måtte de skamme seg», alle motstanderne hans. Det ligner på reaksjonene til de skriftlærde i Johannes 8, «så gikk de bort, en etter en, de eldste først ...» Det Jesus sier og viser, gir også motstanderne og «tvholderne» muligheter for endring.

En Abrahams datter, som har blitt holdt bundet av Satan, i hele 18 år. Denne deres søster står der nå – løst, rakrygget, og priser Gud.

Jeg tar med en assosiasjon ut fra et greskord igjen: συγκύπτω; i vers 10, «helt krumbøyd». I den tyske Rienecker Sprachschlüssel står det også oversatt med «sich zusammenziehen» - å trekke seg sammen. Det ligner på det mennesker ofte får høre: «Ta deg sammen». Eller at man bare krymper seg, må trekke seg unna, dukke ned -. Mens Jesu «tilsnakk» befri kvinnen fra det som holdt henne duknakket – hun kan rette ryggen og løfte hodet igjen. (Jf det gammelnorske ordet *frelse*, av «fri hals», uten slavelenke rundt halsen.)

Her er en Abrahams datter som Satan har holdt bundet i hele 18 år. Skulle ikke hun bli løst fra denne lenken på en sabbat?

Sabbaten – den 7.dag, da Gud og alt trenger hvile. I kristentroen feires «den første av ukedagene» som helligdag. Det er samtidig også den 8.dagen – første dag i ei ny uke. Oppstandelsesdagen. Nyskapsens dag. *Mens det ennå var mørkt.*

Søndag 26. januar 2025: På denne helligdagen og i alle andre dager og settinger skal ekkoet lyde fra Ham som den gang sa «Kvinne, du er løst fra ...» Og straks rettet hun seg opp ...

Vi får begynne uka med hvile. (Selv om kalenderne våre nå starter med mandag, og uka avsluttes med helg.) Vi får leve i lys av Oppstandelsen. Minnes på Lyset som skinner i mørket - fortsatt.

Med hilsen om og fra Ham som går i forveien og kommer oss i møte, med fredshilsen, oppdrag, og løfte. «Jeg Er Med Dere».

Det er Exodus-oppdraget, også. «Sett folket mitt fri!» Reis de nedbøyde opp. Se og snakk med dem med knekk i knærne. «Med løftet hode skal hver sjel gå inn i Herrens tid», som vi får synge i Erik Byes Blå salme.

Vi får følge i Jesu og denne Abrahams datters fotspor: Jesus som SER mennesket. Snakker til, legger hendene på, reiser opp. Jesus som viser oss hvordan levereglene var ment, også. Kvinnen, vi og våre medmennesker som får rette oss opp, og i det også lovprise Gud.

Lovet være vår, verdens og alle enkeltmenneskers Skaper, Frigjører og Livgiver. Amen.

Salmer

440 *Kom, kom og hør.* (Men hvorfor valgte man ikke til Norsk Salmebok 2013, «fangen» i stedet for, «og slaven får sin frihet ufortjent»? Hva er saksvarende oversettelse av «I once was lost, but now am found; Was blind, but now I see»? Selv om forfatter John Newton hadde bakgrunn som soldat og var involvert i slavehandel (teksten er fra 1779 ifølge Wikipedia), og det antakelig preget hans sterke omvendelsesopplevelse - er det begrunnelse for å si på norsk nå at «slavens» frihet er ufortjent? Den tidligere Treklang-sangboka hadde «fangen» her. Jeg kunne ha lyst til å bruke rettetape i alle salmebøkene (eller sette teksten i agenden ..)

Ellers:

99 – *Jesus frå Nasaret*

(Andre salmer for Åpenbaringstida, nr 93-107)

65 – *Vi ser deg, Herre Jesus*

832 – *Blå salme*

854 – *No stig vår song*

432 – *Vi syng med takk*

433 – *Da Herren kom*

434 – *Det er navnet ditt jeg roper*

5. søndag i åpenbaringstiden

2. februar 2025

Salme 103,1–6 Han tilgir og leger
Jak 5,13–16 Forbønn, salving og omsorg
Joh 5,1–15 Den syke ved Betesda

Gjentrykk av tekstgjennomgang skrevet til 3. februar 2019

Det må bli noen setninger å bære med seg:

De som ligger der - og her Jesus drar til Jerusalem igjen. I en høytid. Hellig tid, hellig sted. Med uheldige mennesker. En mengde mennesker liggende på et sted. En av byportene, sikkert mye trafikk. Med et stort, vakkert damanlegg, med helbredende virkning. En velkjent ting i Bibelens verden. En ansamling av folk som trenger hjelp, som bare må motta. Vente på å kanskje å bli førstemann uti når Herrens engel kommer med under-krefter. Og ellers overleve på det andre skulle gi, som de andre også trenger, fordi de skal gi almisser, på vei inn til det hellige. Dag etter dag. År etter år. Oss og dem.

Så kommer Jesus, og vi fortelles om én av menneskene som ligger der. Han har vært syk i 38 år, og Jesus vet det. «Vil du bli frisk?» er et av fortellingens mye siterte spørsmål.

Johannes-evangelisten har fortalt oss om kvinnen ved brønnen, nå er det mannen ved dammen. Nå er det vi som skal høre og fortelle om dette til NN og YY ved XX og ZZ.

Ser folk for seg venteværelset på legevakta? Korridor-sengene, sykehjemskøen? De mange timene med skjema. Eller andre liv

satt på vent? De som legger seg ved våre porter, ved kirketrappa og butikkdøra, de med innbitt kurs mot våre grenseoverganger og strender, eller de som er i limbo på transittmottak. De som er avhengig av smulene, og av gjerdene som kanskje faller.

Stå opp, løft båren din, gå omkring

I Johannesevangeliet kan vi finne perler og dybder i detaljer, for eksempel i hvordan setningsdeler gjentas. «Reis deg, løft båren din, gå omkring!», sier Jesus. Hele fem ganger står det at han bærer båren og går omkring, i refererende setninger og samtalereplikker mellom mannen og jødene som spør. Aktive handlinger og et oppreist menneske – i kontrast til de mange, og vår mann, som «lå/var lagt» ved dammen.

Mannen kalles først «mann/menneske», så «den syke», «den som var blitt helbredet/blitt frisk» - og, når han blir funnet av Jesus på tempelplassen igjen, (for det er altså Jesus som finner mannen, selv om det var Jesus som var forsvunnet for ham og mengden): Da omtales han igjen som «mannen». «Ingen er bare det du ser», minner Kirkens Bymisjon oss som. Alle er mer enn sykdommen, diagnosen, sin uheldige eller heldige situasjon. Alle skal også få muligheten til å fortelle historien sin selv, slik som i Evangeliet: Når Jesus møter mennesket.

Kvinnen ved brønnen og mannen ved dammen, begge ble spurt av Jesus. Jesus spør kvinnen om hjelp fordi han var tørst, og han spør mannen om han vil ha hjelp. Gi og få, bidra og ta imot. Gjensidig. Medmenneskelig.

Mannen ved «Barmhjertighetens hus» blir møtt, sett, spurt, og han svarer med å fortelle. Han reiser seg, bærer båren sin, går omkring, og han må fortelle og forklare igjen, til de andre, de skeptiske. Så blir han funnet, av Jesus igjen, som sier: «Synd ikke mer, så ikke noe verre skal hende deg.»

Da kom den koblingen igjen. Forholdet mellom synd, skyld, lidelse og avmakt. Hva mener Jesus med den formaningen? Hva rører det ved hos tilhørerne? Hva hører og kjenner de som (eller «vi når vi»!) ligger i køene og i utlevertheten, og igjen og igjen

blir forbigått? Hører vi helbredelsesfortellinger og bønnehåp som både kan trykke ned og løfte opp. Denne ambivalensen er der også med dagens lesetekster. En sterk tiltro, gode erfaringer, fellesskapets omsorg – men hvordan høres det ut for de som allikevel sliter? Hvordan kan vi trå varsomt og klokt i dette? Her ønsker jeg meg prekenbetraktninger fra en sykehus- eller bymisjonsprest, eller en kontekstuell samtale i utsatte strøk.

Mennesket ved din side

Mange vil kjenne seg igjen i sårheten over at «det alltid er noen andre som kommer før meg». Og kanskje vel så sterkt i denne setningen: «Jeg har ingen som er der for meg når øyeblikket er der». «Ikke et menneske har jeg», står det. Hvor er mennesket ved vår side, som kan være der når det trengs? Hvor var jeg når det trengtes, hvem er der, hvordan er vi tilstede for den andre? Som enkeltmennesker. Som fellesskap. Som troende i verden, som Kristi kropp. Noen må våke.

Gud og Jeg arbeider

Men etter det gode kommer også problemet, kritikken, og møtet med samfunnets spilleregler. Mannen går jo der og bærer på båren sin. Et regelbrudd. For på sabbaten, da Gud hvilte, skulle alt og alle hvile. Hvorfor i all verden skulle han ta med seg båren? Den lagde jo bare trøbbel for ham og for Jesus. Kunne han ikke bare reist seg og gått?

Det er fint å ta med vers 16-18 også; det Jesus svarer når de begynner å forfølge ham for dette. For underet er også en gudsåpenbaring. Et tegn, som Johannes kaller det, som vitner om Ordet som blir kropp og konkret, der Jesus er. Her og nå skjer det, i konkrete, kroppslige hendelser. Mannen som reiser seg, bærer, går omkring. «Min Far arbeider helt til nå (altså også på sabbaten). Også jeg arbeider,» sier Jesus. Det er et vitnesbyrd. Det er blasfemisk. Det er «Jeg er», «Ego eimi», med selveste Gudsnavnet og de ulike gudsattributtene (vann, lys, brød, hyrde, livet), som Johannesevangeliets Jesus formidles som. Skaperordet som verden ble til ved, er også her i dette som skjer, og det skapes fortsatt. (En liten kuriositet: Dette er det tredje tegnet, og det første som skjer i Jerusalem.) Hele Johannesevangeliets intensjon

kan strekkes fra Joh 1,14 (Ordet tok bolig – vi så hans herlighet...) til 20, 30-31: Tegnene (og dagens evangelium) er skrevet «... for at dere ved troen skal ha liv i hans navn».

«Stå opp, ta båret din og gå omkring.» Og vær du et menneske ved den andres side.

Salmer

Mulig salmeseddel:

99 – Jesus frå Nasaret (inngang)

592 – For augo våre faldar ein skapardrøm seg ut (dåp)

738 – Noen må våke (etter preken)

615 – Vi bærer mange med oss/614 Vår lovsang skal møte deg (før nattverd)

197 – Deg være ære (utgang)

Andre forslag

671 Da jeg trengte en neste

737 Herre, du vandrer forsoningens vei

104 I et skur ved Betlehem

479 Fordi han kom og var som morgenrøden

101 Kristus er verdens lys

494 Jeg er i Herrens hender

Samefolkets dag Samisk nasjonaldag

torsdag 6. februar 2025

2 Mos 3,1–6 Moses og tornebusken
Apg 2,1–12 Pinsedagen
Joh 21,9–13 Jesus møter disiplene

Om dagen

Samefolkets dag eller samisk nasjonaldag har sitt opphav i det første nasjonale samiske landsmøtet i Trondheim 1917 der det òg var deltakarar frå svensk side av Saepmie. Den 15. samekonferansen i Helsinki vedtok 6. februar som nasjonaldag i 1992. Det samiske folk har ingen nasjonalstat, men høyrer heime i det som har blitt fire nasjonalstatar – Noreg, Sverige, Finland og Russland. Å kalla 6. februar nasjonaldag er då ikkje i konflikt med nasjonalstatane sine nasjonaldagar.

Førebuing til dagen

Ta kontakt med sameforeininga, om det finnest ei slik lokalt. Høyr òg med historielaget om samisk historie lokalt. Kjenner du til andre lokale ressurspersonar, så spør dei gjerne. Men ver merksam på at medan nokon gjerne vil og kan bidra, så er det vanskelegare for andre. Som prest og kyrkje er det vårt ansvar å ta fram ressursar hjå oss sjølve og bruka det så òg dei samiske sidene ved kyrkja og den einskilde kan kjenna seg heime i gudstenesta.

Det er viktig å ha kjennskap til fornorskinga for å møta folk på ein god måte denne dagen. Ei god førebuing er å gjennomføra kurset «Fornorsking, forsoning og folkekirke» som vart lansert våren 2023 på kurs.kirken.no.

Eit par korte sitat frå Stortingsrapporten om fornorskinga (s. 22 pkt 1.1.3): «Nedvurderingen av samisk ... språk og kultur førte til språk- og kulturtap og også kunnskapsløshet om gruppene i befolkningen» og vidare om tiltak (s. 652 pkt 26.9.1) «Det er behov for mer kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner og om fornorskingshistorien og urett. Befolkningens generelle kunnskap om skogfinner, samer, og kvener er svært mangelfull.» Heile kommisjonsrapporten kan lastast ned på <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Organene/sannhets--og-forsoningskommisjonen/>. Rapporten vart handsama i Stortinget i november 2024, før denne teksten vart skriven. Kyrkjemøtet har si eige oppfølging av rapporten, KM-sak 12/24.

Det er svært varierende kor mykje kontakt folk har med sine samiske røter – eller kor godt ein kjenner sine samiske naboar. Korleis er det hjå deg? Og uansett kvar du bur i landet, så har folk flytta til og frå og har familie andre stader. Alle kommunar i landet har personar som er registrert i Sametinget sitt valmanntal. Og alle bur vi i eit land som har ført ein politikk der det samiske skulle forsvinna. Korleis taklar vi «nedarva synder»? Og kor mykje vil vi gi andre rom – om det betyr at eg og mitt må ta eit steg til sides?

Til tekstane

2 Mos 3,1-6 Gud kallar Moses

Moses er i sin kvardag, ein kvardag som har oppstått etter at han måtte rømme bort då det var kjent at han hadde slege ihel ein egyptisk oppsynsmann. Moses går i eit karrig landskap. Er det slik at vi er mest mottakelege for Gud når vi oppheld oss i karrige og aude landskap – fysisk, mentalt eller åndeleg?

Moses er nyfiken, han «vil sjå» og går tett på til han får stopp-ordre. Fenomenet «brennande busk» er ikkje ukjent i naturen (jfr. <https://www.fvn.no/norgeogverden/i/PeoM5/fant-forklaring-paa-bibelens-brennende-busk>). Det at busken ikkje brenn opp gjer at Moses må sjå nærare på den. Moses «vagar ikkje sjå», men han rømmer ikkje bort. Han blir i dette underlege, og kanskje skremmande. (Om gudsnemninga: Fram til v. 4a

brukar grunnteksten JHWH for å skifta til Elohim i v. 4b.) Gud presenterer seg som «fedrane sin Gud». Det er altså ikkje ein ny og ukjent skikkelse, men Moses blir knytt saman med sine røter. I samisk tradisjon er *maadtoe* (slekt/utgangspunkt) eit viktig omgrep. Det er ikkje mindre viktig når ein har opplevd undertrykking og fornektning av samisk historie og tradisjon gjennom fornorskinga. Moses hadde opplevd sitt jødiske folk som undertrykt og slavar under farao.

I fortsetjinga etter vår tekst får Moses ei oppgåve, eit kall.

Nokre tankar: «Staden du står på er heilage» Kva stader er heilage? Kvifor er dei heilage? Og kva om stader er heilage for andre enn oss? I samiske tradisjonar er det heilage stader, heilage fjell. Kva tenker du om det?

Apg 2,1-12 Pinsedag

Eg undrar på kvifor denne teksten er sett opp på den samiske nasjonaldagen og ikkje på grunnlovsdagen. Om det er ein tanke om å markera språkleg og etnisk mangfald så høver det endå betre når vi feirar Noreg, ein stat grunnlagt på områda til to folk. (Minst to folk, med fleire gamle nasjonale minoritetar.) Samisk er ikkje lik «mangfald», men ein del av staden/landet her vi er – som er mangfaldig.

Teksten har gode berøringspunkt med GT-teksten og evangelieteksten. Igjen ser vi eld som ikkje brenn opp. Gud viser seg i elementa, som i dåpsvatnet, i vin og brød – og vi kan ta med handspålegginga i absolusjonen ved skriftemålet. Vi tenner lys i gudstenesta som teikn på Guds nærvær – på altaret og i lysgloben. I samisk tradisjon er *aernie*/eldstaden i gamma ein stad for heilag nærvær. (Sarahkka, ein av tre gudinner i tradisjonell samisk religion, har sin stad under aernie.) Med eldstaden har ein lys og varme. Guds-nærværet er meir enn ei vag kjensle. Kan vi seie at det alltid har eit synleg, fysisk uttrykk? Ånd viser seg i noko konkret, energi (og tru) har alltid ei innpakning – ei form. Hendinga viser at Gud er universell, ikkje ein stammegud. Her er ei god grunngjeving til å lata alle (tilgjengelege) tungemål lyda i gudstenester i kyrkjelyden, inkludert norsk og romani, swahili

og spansk. På denne dagen: samisk språk. Og så kan ein undra seg over at kyrkja har hatt frimod til å stenga ute samisk språk (og uttrykk) i så lang tid. Utestenging er vanskeleg å sjå frå eit maktperspektiv der ein sjølv er «normalen». Det kan vera nyttig å ta ein runde i stab og råd: Kva er dykkar kyrkjelyd? Er dei ulike folkegruppene til stades med mange ulike etnisitetar? Er det som på pinsedagen at «alle er med/høyrer på sitt tungemål/morsmål/hjartespåk», eller må dei bli «norsk» først? Grundtvig sin tanke om «menneske først, og kristen så» har blitt problematisert sidan det i stor grad har blitt behandla som «menneske=utdanna og utvikla som oss gode nordmenn/danskar» først, med lite rom for andre etnisitetar hjå oss. Teksten aktualiserer dette spørsmålet, men det gjeld vel så mykje alle andre dagar som nett 6. februar, den samiske nasjonaldagen.

Som med Moses fører den spesielle opplevinga til ny relasjon med Gud og til ny handling, eit nytt steg i apostlane sitt kall.

Joh 21,9 - 13 Jesus møter læresveinane

Læresveinane er litt i vakuum. Etter Jesu oppstode har dei møtt den oppstadne (kap. 20), og no vil dei «ut og fiska» (v. 3), tilbake til normalen. Fisketuren gir ingen fangst. Så er det ein ukjend person på stranda som ber dei kasta på andre sida av båten og fangsten er stor. Det er (sjølvsagt) Jesus på stranda, og dei kjem i land med fisken. I denne teksten er det òg ein eld. Det er ingen overnaturlig hending ved denne elden. Openberringa er han som står ved sida, den oppstadne.

Bodskapen frå Jesus er: «Kom og få mat». Opplevinga kan visa attende på ein tidlegare usannsynleg fiskefangst (Luk 5) då fleire av desse vart kalla til «menneskefiskarar». Utdelinga av maten viser til brødunder (Joh 6). Gjennom handlinga viser Jesus at det er han.

Læresveinane fekk ein stor fangst. Eitt hundre og femtitre store fisk. Talet «syftar troligen på missionverksamheten bland människorna», skriv R. Kieffer (*KNT Johannesevangeliet* s. 488). Kan det vera talet på kjende folkeslag? Eller er det talet på kjende fiskeslag i Tiberiassjøen? Eg har ikkje sett vidare oppklaringar av

talet 153. Men talet er stort, og kanskje kan vi gå ut frå at det angir ein form for totalitet – «alle», kanskje litt av det same som dei ulike språk/etnisitetar som blir nemnde i Apg 2.

Ved måltidet her står det ikkje at læresveinane kjem med fisken til Jesus, endå dei hadde mykje - overflod. Her blir dei kun invitert til å få mat.

Etter vår tekst, etter måltidet, gir Jesus eit oppdrag til Peter.

Arbeidet med preika

Kven er kyrkjelyden din denne dagen – anten det er torsdag 6. februar eller søndag 2. eller 9.? Er det ein kyrkjelyd kjend med samisk nærvære og identitet eller er det meir fjernt? Om det samiske er litt ukjent eller uoppdaga hjå deg kan både fisketal i Joh og språkunderet pinsedag i Apg vera eit utgangspunkt for å opna opp for at kyrkja er langt meir innhaldsrik og omfangsrik enn det ein ser og skjønar.

Det er inga ordning med preiketekst, så utgangspunktet ditt kan vera i den av tekstane som talar mest til deg denne dagen. Tekstane talar om Gud som møter/kjem til oss i kvardagen – i øydemarka, på fiske. Det er ikkje den einskilde sitt strev som gir møte med Gud. Eg ser i dette menneske som lever normale «kjedelege» liv, slik dei fleste av oss gjer og slik folk flest må gjera. Om vi gjeter sauer eller fiskar – det er del av oppdraget med å råda/forvalta jorda slik mennesket fekk i oppdrag frå skapinga av. Men tekstane fortel òg om å vera nyfiken og open: Moses går til den brennande busken. Læresveinane gjer som den framande seier og så kjem dei til stranda.

Kanskje dette er ein dag for å tala om kontroll – om å gje slepp på kontroll, å vera open for at Gud talar på måtar som du ikkje har sett for deg. Alle tre tekstane fortel om det. Det kan gjera oss opne for andre uttrykksformer for tru og tilbeding.

Det viktigaste for meg som predikant er å kjenna på mi eiga kjensle i møte med tekstane. Kva treff meg – om det er godt eller ubehageleg. Det er eit utgangspunkt å arbeida vidare med, tilpassa kyrkjelyden eg ventar å møta.

Ressursar

Den norske kyrkja har som mål at den samiske nasjonaldag blir markert i alle kyrkjelydar, både i gudstenesta og i (anna) undervisning. Eit utval ressursar til markering av nasjonaldagen finn du på <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/gudstjenesteliv/kirkelig-markering--samenes-nasjonaldag/>.

Bruk gjerne eitt eller fleire liturgiske ledd på samisk denne dagen, sjå Gudsteneste2020. For meir utvida liturgi og hjelpefiler kan du gå inn på <https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/gudstjenesteliv/liturgier/>

Er det vanskar med samisk uttale? Det er nyleg lansert talegenerator med nord-, lule- og sørsamiske stemmer. Gå til <https://borealium.org/nb/category/voices/> og prøv ut!

Liturgisk musikk: Det er skreve heile seriar for nordsamisk og sørsamisk tekst. Nordsamisk kyrie står i N13 976.6. Ta kontakt med Nord-Hålogaland bispedøme-kontor for meir nordsamisk liturgisk musikk (komp. Halvdan Nedrejord). Sørsamisk liturgisk musikk (komp. Frode Fjellheim) finn du via lekkja over her.

Syng ein salme eller i det minste eit vers på eit eller fleire samiske språk denne dagen. Lat heile kyrkjelyden synga samisk slik at dei får kjent på språket(språka) og ikkje dei få som elles syng samisk kjenner seg overdøyya.

Salmeforslag frå N13, samisk salmeregister rett før Alfabetisk register i N13. Merk at det finst òg egne salmebøker på både nord-, lule- og sørsamisk med eit langt større utval.

Salmar med samisk tekst:

758 – Landet under Store Bjørnen (Samefolkets song/ nasjonalsongen). Kommentar til v. 4 og siste linje «Sameland for samene!»: Dette er annleis enn det framandfiendtlege «Norge for nordmenn». Det er ei markering og eit (nød-)rop om at samar må få leva som samar i landet samar alltid har budd, trass i fornorskinga som har vore. Stortingsmannen Isak Saba forfatta teksten i 1906.

976.6 – nordsamisk Kyrie

241 – Biejjiem j̄ih askem/Solen och månen, kan brukast som Gloria-ledd

48 – Deilig er jorden, står på nord- og sørsamisk

384 – Laudate, omnes gentes

370 – Májn̄nut Hærráv almmelasj/Lovsyng Gud i himmelhøgd

293 – Many and great/Albmi ja eanna

639 – Gulá muv ráhkálvisájt/Hör mina böner

831 – Gæjhtoe, gæjhtoe! (Takk Gud, for denne dagen!)

Salmar med kun norsk tekst i N13

557 – Du kalla oss til kyrkja

419 – Med Jesus vil eg fara

424 – Eg har ei teneste rik for Gud

429 – Frå sola stig og strålar

456.1/2 – Det er godt å vera stille

489 – Blott en dag

6. søndag i åpenbaringstiden

9. februar 2025

Ordsp 4,18–27 Bevar ditt hjerte

Åp 22,12–17 Jeg vil gjengjelde hver og en

Mark 13,21–27 Når Menneskesønnen kommer

Innledning til kirkeårssøndagen

Dette er den siste og sjette søndag i åpenbaringstiden, og tekstene henleder oppmerksomheten mot det som skal åpenbares i de siste tider. De foregående søndagene er det stort sett evangelisten Johannes som har vært forfatter for (med ett unntak) og evangelietekstene har tegnet et bilde av Jesus Kristus hvor Jesus fremstår med menneskelig og guddommelig autoritet i møte med menneskers liv og erfaring. Det medfører at den sjette søndagen i åpenbaringstiden er annerledes, da den viser vei inn i de tider som skal komme og at dette vises i tidens tegn. Et viktig poeng i teksten er at alle tegn og under ikke peker mot Kristus, for «falske kristuser og falske profeter skal stå fram og gjøre tegn og under». Jeg ser for meg kommentarfeltene i diverse kristelig dagspresse, hvor det med frodig språk hagler med beskyldninger og anklager om at man ikke er rettroende nok. Tastaturets forkynnelse er ikke alltid et godt budskap, heller ikke i kristelig SOME-virkelighet.

Teksten

Denne søndags pretekst kommer i forkant av kapitlene om Jesu lidelse og død. Den bærer preg av eskatologiske temaer og formuleringer, og noen forskere mener at trengselstiden Jesus henviser til er knyttet til urolighetene rundt tempelets fall i år 70 e.Kr. Språket bærer preg av motstand og det er sterke kampmotiv som henleder oppmerksomheten på de tider som skal

komme. Den bygger på fortellinger med samme tematikk som for eksempel i profeten Daniels bok, hvor det også beskrives tolkning tegn og under i Daniels tolkninger av kong Nebukadnesars drømmer (4,2). Der fortelles det også om Menneskesønnen (7, 13f) som viser seg i skyene og manifesterer sin herskermakt, ære og rike, og understreker sin messianske posisjon. Men et viktig anliggende i prekenteeksten, er at det ikke i seg selv tegn og under som understreker at Jesus er den sanne Kristus, men det Jesus har sagt dem på forhånd. Hva dette er, spesifiseres ikke, men det er nærliggende å tenke at dette både har med Jesu liv og lære, og ikke minst kors og død, forsterket gjennom naturfenomener. Det er Guds rikes åpenbaring, evangeliets kraft og den nye tid som med eskatologiske og gammeltestamentlige referanser proklameres.

Samlesning av tekstene

Et tema i evangelieteksten henspiller på det å skille «fake news» fra evangeliet, noe som gir gjenklang i teksten fra ordspråkene. Der tematiseres betydningen av å tale sant og bevare sitt hjerte. Avsnittet fra Joh.åp. begynner med ordene «Se, jeg kommer snart» og når det skjer skal noen komme inn i byen, mens andre blir stående utenfor byporten, blant annet alle som elsker løgn og som taler løgn. Slik kan de tre tekstene knyttes sammen i en kamp for sannheten, for det som er rettferdig. Dette kan være et spennende moment i en preken, hvordan vi kan skille det som sant fra det som ikke er det. Et annet moment fra de tre tekstene, er hvordan naturfenomen er med på å formidlingen av hvem Gud er. Jeg tar utgangspunkt i de to poengene for en preken, og håper det kan være til inspirasjon.

Om «fake news» og falske profeter

«Hva er sannhet?» spurte Pilatus. Selv om ordene er lagt i hans munn, er det mange som både før og etter har søkt svar på spørsmålet. Finnes det en objektiv sannhet, eller kan noe som er sant for en, være falsk for en annen? Det kommer selvfølgelig an på situasjonen og temaet, for omstendighetene kan være ulike. Det som oppleves som trygt og godt for noen, kan oppleves utrygt og truende for andre. Eller hva som er den beste jobben for meg, feriedestinasjonen eller middagen, er subjektive sannheter

i kategorien min erfaring og mine preferanser. Men når man tar vekk alle disse subjektive preferansene, kan man si at det finnes en helt objektiv sannhet som kan si hva som er sant og hva som ikke er det? Og i tilfelle er dette en del av det vi allment kan tilnærme oss, eller kan den bare åpenbares for oss i det relasjonelle, som i kjærlighet, rettferdighet og barmhjertighet? Eller finnes denne erkjennelsen bare forankret i noe utenfor oss selv, som Bibelen eller dogmene?

Like sant som det er at «ikke alt som glitrer er gull», er det at ikke alle beskrivelser av virkeligheten er sanne. Det er manipuleringens «edle» kunst, å beskrive for den andre hvordan verden ser ut, så man slutter å tro på sin egen erfaring, og lar seg overbevise av den andres narrativ. Vi trenger ikke ty til eksempler fra «trumpistisk propaganda», men kan også hente erfaringer fra egen hverdag, når vi bortforklarer, unnskylder eller pynter på sannheten. De falske profetene i GT, avsløres ofte på at de profeterer «gull og grønne skoger», mens det som venter er nød og elendighet. Ja, det er kanskje noe grunnleggende ved det å være menneske, at vi gjerne ønsker å formidle noe som ikke gjør så vondt eller er så vanskelig. Alt skal ikke sies alltid, for vi trenger både å beskytte oss selv og ta vare på våre egne grenser. Det er vår rett å ta vare på vår egen integritet og vår egen sårbarhet. Å forholde seg til sannheten, kan vel så mye handle om å hjelpe hverandre med å bli forsonet, å bli robust og øve oss i å tåle sannheten. Det kan være en krevende øvelse, man kanskje verdt det i det lange løp, skal vi tro forfatteren av Salomos ordspråk.

En ting er politiske falske sannheter og våre egne livsløgner, men falsk sannhet får virkelig kraft, når vi pakker det inn i en kristelig innpakning, eller begrunner det med at dette er Guds vilje. Markus skriver at «falske kristuser og falske profeter skal stå fram og gjøre tegn og under for om mulig å føre de utvalgte vill.» (13,22). Det skjer. I mange ulike sammenhenger. I alle kirkesamfunn. Jeg er preget av min tradisjon, og tenker at når et budskap forkynnes som holder mennesker nede, utenfor eller fanget, så er det ikke av Gud, uansett hvor kristelig språk man finner for det. Språket for å formidle evangeliet må finne sine eksempler fra evangeliene, og hente sin kraft fra Jesu ord og hans

møte med mennesker. Jeg tenker på alle de små fortellingene om ulike mennesker han møtte, som kvinnen ved Jakobs brønn, Sakkeus, Bartimeus, barna, de sørgende, de utstøtte, de uønskede. Det er i møte med disse fortellingene at evangeliet åpenbares og Guds rike kommer nær, når mennesker blir reist opp til verdighet, satt fri, tilgitt, ønsket velkommen, inkludert, anerkjent, sendt ut. Alltid i det som er frigjørende. «Hvis dere blir i mitt ord, er dere virkelig mine disipler» sa Jesus. Så fortsetter han «Og når dere lærer sannheten å kjenne, skal sannheten gjøre dere fri» (Joh. 8,32)

Samisk tro og naturen

De siste årene har jeg fått jobbet med samiske spørsmål, særlig på grunn av sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid. I dette har det vært spesielt fint å arbeide med samisk tro og spiritualitet. Jeg har blitt dypt berørt og Gudsbildet mitt har endret seg. I den lutherske tradisjonen jeg hører til, er kristologien godt på plass, men det som har blitt viktig i møte med samisk tro og tradisjon er hvordan Skaperen åpenbarer seg i naturen, ikke som panteisme, men som pan-en-teisme, hvor Gud kan la seg manifestere i naturen, og erkjennelsen av det hellige kan erfares i møte med naturlandskap, vær og dyreliv. Det har åpnet min tro for at inkarnasjonen ikke stoppet julenatt, men at Guds nærvær i verden lar seg erfare gjennom Den treenige Guds nærvær i det Gud har skapt.

Naturens fortelling om Gud

«I de dager», skriver Markus (v. 24f), og henviser til den dagen Menneskesønnen skal komme da vil «solen bli formørket og månen miste sitt lys. Stjernene skal falle fra himmelen, og himmelrommets krefter skal rokkes.» Solen forteller og understreker åpenbaringen. Solen er et symbol for skaperkraften, det guddommelige som gir liv, vekst og helse, i samisk tro. Skyene vitner om det som er synlig og usynlig, og selv stjernene skal falle ned og kosmos rokkes. Det er mektige tegn hentet fra naturen. Kanskje har vi mistet noe av dette med vårt urbane teologiske bakteppe, i frykt for nyåndelighet og svermeri. I naturens bok blir også fortellingen om Gud og evangeliet fortalt gjennom skaperverkets skjønnhet, det storslåtte kosmos og det finstemte mikrokosmos.

Hva er sannhet? Hvem er Gud? Hva er et menneske? Hvordan kan Gud erfares i skaperverket? Det er mange spørsmål som melder seg i tekstene til denne søndagen. Ofte hører jeg at menigheten gjerne vil høre om det komplekse, det vanskelige, det som gir motstand i teksten, mer enn det selvforklarende. Jeg må nok ofte si at jeg vegrer meg for det, for da kan mye stå på spill. Men kanskje kan man med ydmykhet og undring også nærme seg det som er vanskelig i teksten, og gi rom for at troens mysterium ikke fordrer skråsikkerhet.

Salmeforslag fra Norsk salmebok 2013

102 – Vi skal se deg, Herre Jesus

99 – Jesus från Nararet

299 – Store Gud, vi lover deg

302 – All skapnings Herre

899 – Jeg tror på jordens forvandling

295 – Skaperens stemme

Såmannssøndagen

16. februar 2025

5 Mos 6,1–9 Du skal elske Herren din Gud
2 Tim 1,1–5;3,14–17 Du vet hvem du har lært av
Matt 13,24–30 Ugresset i hveten

Om dagen, tema og tekstene

Denne søndagen kalles altså såmannssøndagen, en betegnelse som kom inn i vår liturgi først i 1977. Før 1977 hadde søndagen navnet seksagesima, av latin «den sekstiende dag», fordi det nå er 60 dager til påske. Vi begynner altså så smått å løfte blikket og se fram mot påsken.

Tema er såkorn og Guds rike, og såmannssøndagen er ofte en dag som markeres som Bibeldagen.

Den første leseteksten er hentet fra 5. Mosebok og står i forlengelsen av fortellingen om da Moses fikk de ti bud. I teksten vektlegges det at dersom Israelsfolket følger Herrens bud, går det dem vel. Teksten fremhever betydningen av lovoppfyllelse, eller sagt med andre ord «lønn etter fortjeneste».

Også den andre teksten som er hentet fra Paulus brev til Timoteus sier noe om betydningen av skriftene, men her er det ikke først og fremst sammenheng mellom lovoppfyllelse og et godt liv som er tema, men at skriftene er « nyttig til opplæring, tilrettevisning, veiledning og oppdragelse i rettferd » (vers 16).

I teksten fra Matteusevangeliet møter vi virkeligheten og livsvilkårene slik vi kan kjenne dem igjen fra livet. Det er urealistisk

å klare å holde budene, vi «rammes» alltid av virkeligheten så lenge vi lever. Selv om såkornet var godt, vokste det likevel opp sammen med ugresset. Sannsynligvis beskriver denne fortellingen virkeligheten slik den er. Det er ikke et enten-eller, vi lever livene våre midt i alt det livet er.

Evangelieteksten

Overskriften på kapittel 13 i Matteusevangeliet er «Lignelser om himmelriket». Vårt tekstavsnitt er plassert mellom lignelsen om såmannen og lignelsen om sennepsfrøet. Avsnittet starter slik mange avsnitt begynner: «Himmelriket kan lignedes med....» Etter den fortellende delen, følger dialogen mellom slavene og jordherren. Det ugresset det skrives om er antakelig et giftig raigress. Det likner til forveksling på hvete, helt til den svartaktige frukten på raigresset kommer til syne (Hans Kvalbein: Fortolkning til Matteusevangeliet). Ordet som brukes «zizania» brukes bare i denne lignelsen og er særstoff for Matteusevangeliet.

Slavene har forventning om at det var godt, dvs. ublandet korn, som ble sådd. Dermed blir de veldig overrasket over at det dukker opp ugress. Egentlig er det litt merkelig at de anklager herren sin for å ha dårlig korn, siden det er de som har sådd det ut. Kan det være at de er redde for at de har gjort en dårlig jobb og prøver å skyve ansvaret over på sin arbeidsgiver? Husbonden derimot, vet jo hvor såkornet kommer fra, og vet også hva fienden har gjort. Han forholder seg på en måte passiv til det fienden har gjort, men har omsorg for åkeren og grøden. Hveten og ugresset må vokse sammen inntil høsten. Først ved innhøstingen kommer adskillelsen.

Fasiten på lignelsen får litt senere i kapittelet, i noen vers som ikke er med i tekstutvalget for denne søndagen. Der får vi vite at åkeren skal renses, men ikke ennå. Renselsestiden er høstens tid og høsten er bildet på verdens ende.

Såkorn og ugress - livet

Det er februar og på tide å begynne å så frø inne som kan spire og vokse seg til en viss størrelse før de settes ut. Dersom en sår frø fra pose, er det svært liten sannsynlighet for at det dukker

opp ugress. Men når de små plantene om en stund skal plantes ut, står de plutselig ikke helt alene lenger, og sjansen er stor for at det også dukker opp ugress. Men, iallfall så lenge plantene er små, er det vrient å se forskjell på den planten vi ønsker å ha der og ugresset. Er vi for ivrige til å luke, er sannsynligheten stor for at vi samtidig tar med oss den ønskede planten både fordi det er små skjøre planter det er snakk om, og fordi små vekster kan se temmelig like ut. Så kanskje kan noe vi trodde var ugress vise seg å være en fin plante og vice versa. Vi kan komme i skade for å luke bort mer enn det vi ønsker.

Når vi er kommet til innhøsting eller blomstring, derimot, er det straks adskillig enklere å skille planten vår fra ugresset som vokser ved siden av.

Vi mennesker kan sammenlignes med planter. Vi er «plantet ut» i verden og sammen med oss, dukker også ugresset opp. For vi lever i verden og det gode og det onde lever side om side, også i oss. Men det er ikke alltid så lett å se hva som er hva. Akkurat som vi kan ta feil av ugress, kan vi ta feil av hva som er det gode og hva som er det onde i livet rundt oss. Det gode og det onde er tett sammenvevd og lever side om side både i oss og rundt oss. Det er ikke gitt oss mennesker å se forskjellen på dette tydelig nok.

Når slavene i teksten spør: «Var det ikke godt korn du sådde?» er det et spørsmål med en sterk undertone av kritikk, og viser også manglende forståelse. Det reflekterer en forventning til at en selv vet best hvordan livet burde være og dermed også en skuffelse over at livet er annerledes enn forventet. Slik er det nok for mange mennesker. At det oppleves vanskelig eller umulig å tro på Gud når det vonde rammer. Men slik det er med det lille frøet som ligger skjult i jorda og vokser, kan det være i livet også. Det kan skje noe i mørket. Det kan skje at Gudsbilder fordypes.

Såkorn og ugress – Guds rike

Selv om denne teksten beskriver en virkelighet hvor ugresset vokser side om side med den ønskede veksten, er det ikke slik at ugresset her fortrenger eller kveler kornet. Kornet som er sådd er godt og vokser fram midt i det som ikke er av de gode.

Slik sett er teksten også et bilde på Gudsrikets «allerede, men ennå ikke».

Og som det er med såkorn som sås, er venting også et grunnleggende begrep i den åndelige verden. Det tar tid å vokse og modes. Det tar tid å se hvordan ting henger sammen. Utålmodigheten er det åndelige livets fiende.

Det er mange vonde eksempler på «rensesesprosesser» både i historien og i nåtiden. Det er mange som har gitt skinn av å ville gjøre verden til et bedre sted, bare for å kunne bruke makt. Makt til å bestemme hvem som har verdi og ikke, og bestemme hvilke mennesker som skal få lov å være innenfor, og hvem som skal kastes ut. Denne type renselse finner vi både på bakgrunn av etnisitet, politikk og religion. Prinsippet som ligger under er at det noe galt med menneskets identitet. Denne liknelsen fra Matteusevangeliet forteller noe annet. Utfordringen ligger ikke i såkornet for det er godt. Utfordringen ligger i at fienden sådde ugress. Det som ødelegger for det gode kornet, det som ødelegger for våre vekstvilkår har en annen kilde en Gud.

Teksten oppmuntrer oss til å leve i det spenningsfylte og det det motsetningsfylte uten å tro eller forsøke å rense bort alt vi ikke tror er av det gode. Det er ingen enkle svar. Det er ikke et enten-eller. Og egentlig så er vel dette med på å gi både livet og Gudslivet dybde, berikelse og spenning.

Noen salmeforslag

162 – Såkorn som dør i jorden

569 – Guds ord det er vårt arvegods

616 – La din vingård bære frukt

409 – I dine hender Fader blid

Kilder

Hans Kvalbein: *Fortolkning til Matteusevangeliet*, Luther forlag, 1998

Sjur Isaksen: *Ordet gjennom året III*, Luther forlag 2012

Kristi forklarelsesdag

søndag 23. februar 2025

2 Mos 34,27–35 Det strålte av ansiktet hans
2 Kor 3,12–18 Moses la et slør over ansiktet
Luk 9,28–36 Disiplene får se Jesu herlighet

Glansen av Gud

Dette er en av de relativt få søndagene hvor tekstene henger så godt sammen at det er nærliggende å lage et nett av motiv- og temalinjer mellom dem. Her går viktige motiver på kryss og tvers mellom tekstene: Fjellet, skyen, glansen eller herligheten (ordene dekker delvis begge deler) og frykten som skapes, er sentrale motiver.

Både Moses og Elia var på Horeb og møtte Gud der (2 Mos 19-24 og 1 Kg 19:13). Begge kløyvde vannet (2 Mos 14 og 2 Kg 2:8). Elia ble tatt opp til himmelen (2 Kg 2:1), som også Jesus ble det, mens Moses ble gravlagt av Herren selv og graven forble ukjent (5 Mos 34). Moses og Elia forbindes med ødemarken. Det gjør Jesus også, både i perioden før hans offentlige opptreden, og senere når han søker til fjellet for å be.

Det er strukturen eller de felles linjene i fortellingene om de tre personene, som vi må bruke for å få tak i hva det vi si, eller mer presist, hvordan man møter glansen av Gud, og hva den består i.

Mennesket Jesus, og glansen fra Gud

Det mest fremtredende dogmatiske trekket i dagens evangelie-tekst er nok ordene fra røsten i skyen: «Dette er min Sønn, den utvalgte.» Imidlertid sier ikke dette mer enn det som sies

om kongen i Salme 2:7. Det er et godt stykke unna Nicaenums bekjennelse til Jesus Kristus som «Gud av Gud». Jeg tror ikke man på denne dagen skal hoppe for raskt til Jesu guddommelige herlighet som den andre personen i treenigheten. Jeg vil heller være opptatt av mennesket Jesus, og hvordan han viser oss glansen av Gud, slik den kan erfares av oss mennesker. I hvert fall vil jeg starte der.

Jesus var disiplenes medvandrer opp der til fjellet. Det var mennesket Jesus de var sammen med. Mens han bad, som mennesker har gjort til alle tider, fikk de se en forandring hos ham. Og så utløstes et helt scenario, med både personer og en røst fra den skyen som omga dem, som de fleste vil kalle et syn, en drøm, en flyktig erfaring som ikke kan fastholdes eller bekreftes i den «ytre» verden vi lever i. Det er mye bibelsk symbolikk i fortellingen, men først skal vi fastholde selve erfaringen. Vi skal ikke underslå erfaringen disiplene gjorde seg, eller de ganske tilsvarende opplevelsene som Moses og Elia gjorde seg på Horeb. Selv om erfaringer av å ha blitt overveldet av en guddommelig, himmelsk, eller mystisk virkelighet, ikke er vanlige, er de et stykke på vei ikke unike.

Både Elia og Moses viste seg for disiplene med en glans. Det greske ordet *doksa* forstår jeg på bakgrunn av det hebraiske ordet *kabod*, som både kan bety glans og det noe mer abstrakte herlighet. Men de var jo døde—eller i hvert fall borte fra levende menneskers verden. Jesus hadde også denne glansen. Han var ikke død, men de tre talte om Jesu død. Vi får inntrykk av at glansen om dem alle er en glans fra den andre siden, fra bortenfor døden, fra Guds rike eller Guds virkelighet. Eller fra noe som sprenger tid og rom. Tiden blir irrelevant. Egentlig er vel hele opplevelsen av en slik art. Vi må på en måte ut av tid og rom for å erfare den. Det er som en slags drømme-opplevelse, selv om disiplene hadde våknet før det skjedde. Opplevelsen kan bare være der i et øyeblikk, og den kan ikke fastholdes på annen måte enn som et minne. Eller kanskje som et håp om noe vi skal se igjen?

Kan vi erfare Gud?

Jeg foreslår at man bruker denne dagen til å snakke om dette gjennombruddet av Guds virkelighet i vår verden, og om hvordan vi mennesker kan erfare det, om det enn er for et øyeblikk. Men det finnes også noen mer varige strukturer i vår kirke, hvor vi kan erfare det.

Hvorvidt møter med Gud kan erfares på torg og kjøpesenter, skal ikke jeg si noe om. Det kan i hvert fall skje i naturerfaringer, Salme 97. Men i alle dagens tre bibeltekster erfares glansen av Gud i ganske så mye av et enerom. Erfaringene er forberedt. Moses var alene på fjellet i lang tid. I den spesielle episoden med Moses og Gud på fjellet i 2 Mos 33:12-23 er det tre ting som uttrykker at Gud trer frem for Moses: Guds ansikt, hans herlighet (*kabod, doksa*), og hans navn, Herren. Det er også en hånd og en bakside av ham mens han går forbi. Det brukes to forskjellige ord for den glansen som strålte av Moses' ansikt (34:29) og den Guds herlighet som Gud møtte Moses med (33:18), men begge har et trekk av glans. Hvert av uttrykkene om det som møter Moses, har eksegeter gitt ulike forklaringer på, men det viktige er at både ansikt, hånd, bakside og forestillingen om en skikkelse som går, kanskje også herligheten, får en metaforisk betydning når det handler om Gud, fordi vi aldri har sett ham. Slik må vi også forstå det når det sies at Moses og Gud talte sammen som mennesker taler til hverandre, ansikt til ansikt (2 Mos 33:11). Det fysiske forsvinner, på en måte, eller rettere sagt, blir flyktig som en drøm, eller blir en indre erfaring som ikke kan holdes fast i den ytre verden. I dagens tekstavsnitt, 2 Mos 34:27-35, strålte det av Moses' ansikt fordi han har møtt Gud i ensomheten (bare sammen med Josva, tjeneren sin) i møteteltet.

I tolkningen vår av dagens tekster, må vi fastholde to ting. Det er noen virkelige erfaringer her. De var flyktige og kall dem gjerne for syn eller visjoner. Glansen i Moses' ansikt i 2 Mos 34:27-35, blir omtalt som en mer permanent og tilbakevendende erfaring. Mennesker kan erfare Gud. Det er noe i vår kropp, våre sanser, vår fornemmelse, som er i stand til å gjøre erfaringer av møter med Gud gjennom Kristus, den Oppstandne. Men samtidig er

alle erfaringene vi leser om, uttrykk, metaforer, jeg vil helst kalle dem *indekser* på en åndelig virkelighet, noe som bare kan erfares på denne måten, men som ikke er sammenfallende med det vi erfarer. Det ikke-sammenfallende er en realitet vi kaller Gud eller Kristus, den Oppstandne.

Om å møte Den Oppstandne

Jeg er selv utdannet i en tid hvor erfaringene av Gud nærmest var ikke-eksisterende. Positivism og rasjonalitet preget studiet. I dag vet vi at berøring, sanseopplevelse og emosjoner er minst like mye en vei til Gud som gjennom den kognitive beskjeftigelsen med Bibelens tekster. For meg gjelder det å balansere disse. Dagen i dag ville jeg bruke på det første, om å møte Den Oppstandne.

La oss sammenfatte i tre punkter:

1) Møtet med Gud kan ha erfaringskarakter, på den måten jeg har beskrevet ovenfor. På Kristi forklarelsesdag minnes vi om at det gjelder også med den oppstandne Kristus. Erfaringen av det numinøse, som vi kaller det, kan også kalles et møte med Gud.

2) Vi kan forberede oss på slike erfaringer. Dagens tekster henviser oss til en slags kontemplativ situasjon, eller i hvert fall finner møtene sted etter at de som erfarer dem, har gjort seg mottakelige. De har oppsøkt et sted for stillhet og relativ ensomhet. Dagens tekster er et godt utgangspunkt for å dele tanken om at Kristus forklares for mitt «indre øye», for vår tanke og sanselige erfaring, først og fremst der hvor støy og travelhet kan stenges ute.

Det tredje punktet vil jeg bruke litt mer plass på. Glansen av Gud, eller hans herlighet, oppholder seg på et bestemt sted ifølge Det gamle testamentet (2 Mos 40:34-38, de hebraiske og greske ordene er igjen *kabod* og *doksa*). Det skjer i møteteltet, som igjen er forbilde på templet. Det som ble opplevd av Moses i et flyktig øyeblikk, og tilsvarende av Jesus og disiplene, fester seg permanent til møteteltet. Det samme skjer med en annen sak, Herrens *navn*, som Moses hørte bli ropt ut i møtet med Gud, og vi kunne si det samme om røsten fra himmelen over Jesus, som rett

nok ikke er et navn, men en tittel, «Min Sønn». Også navnet fester seg til helligdommen, se 1 Kg 8:29.

Så skjer det altså at de erfaringene jeg har kalt numinøse, møtene med Gud som vi kan forberede oss til, men aldri skape selv, disse erfaringene har Gud knyttet til sitt hus, i betydning av menigheten som samles. Kanskje skulle denne søndagen brukes nettopp til å preke frem forutsetninger for slike erfaringer?

Selv har jeg vel sjelden hatt erfaringer jeg kan kalle numinøse. Men jeg har en klar tro på at det jeg biter i og drikker under nattverden, er *indekser*, i betydningen ovenfor, som setter meg i forbindelse med Den Oppstandne Kristus. Det samme gjelder for hele gudstjenesten.

I den litauiske hovedstaden Vilnius, i Den hellige treenighets kirke, finnes det et Kristus-bilde kalt The image of the Merciful Saviour. Ut fra Kristi bryst, eller fra hans venstre håndflate, går det to stråler, en rød og en hvit, blod og vann. Bildet ble malt i 1934 etter Søster Faustinas beretning om sitt møte med den barmhjertige Kristus. Da hun så bildet, gråt hun for det var så mye svakere enn erfaringen hun hadde hatt. Da trøstet Frelseren selv henne, sies det, med disse ordene: “Not in the beauty of the color, nor of the brush lies the greatness of this image, but in My grace.”

Og likevel går søstrene, og andre besøkende, stadig til dette bildet for å møte det som bildet *indekserer*, den Oppstandnes nåde.

Guds glans? Den er et mysterium. Bildet er ikke Guds glans. Men hvordan kan vi ellers møte Guds glans, enn gjennom de berøringspunktene mennesker skaper for å berøre oss?

Salmeforslag

Norsk Salmebok nr.

98 – Din herlegdom, Frelsar, me undrande ser.

102 – Vi skal se deg Herre Jesus, i din herlighet en gang.

613 – Usynlig er ditt rike, men synlig er det der ...

Fastelavnssøndag

2. mars 2025

Jes 52,13–15 Herrens lidende tjener

1 Tim 2,1–6a Løsepenge for alle

Luk 18,31–34 Se vi går opp til Jerusalem

Kjærlighetens vei

I den eldste kirken var påsken den eneste helgen som ble feiret på en bestemt måte. Jesu død og oppstandelse overskygget alle andre hendelser og var så viktig at det i løpet av de neste århundrer utviklet seg en forberedelsestid for påskehøytiden: fastetiden. Fram mot 800-tallet ble fastetiden fastsett til sine 40 dager, innledet av askeonsdag. Samtidig ble det utviklet en ny, viktig tid i kirkeåret: en forberedelsestid før fasten som avsluttes med fastlaven: tre festdager før fasten begynner. Sammen med den stille uke har kirken altså utviklet ni uker i kirkeåret som forberedelse før påskens glede – uker med alvor og refleksjon på veien mot Jerusalem og innlevelse i Jesu lidelse og død.

Dagens bønn:

Herre Jesus Kristus,

i kjærlighet overga du deg selv til lidelse og død i vårt sted.

Vi ber deg:

Vis oss den veien du gikk, så vi kan dø med deg og oppstå til det evige liv, du som med din Far og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.

Fastelavnstiden har tradisjonelt også vært karnevalstiden, som er en tid for fest med mat og drikke. Ordet karneval betyr «farvel til kjøtt», og kan tolkes bokstavelig eller i mer åndelig

mening. Det er ikke uvanlig å invitere til karnevalsgudstjeneste eller familiegudstjeneste på fastelavnssøndag. Vi er på vei ut av den grønne vekstperioden til den fiolette fargens påminning om alvorets vandring. Både homiletisk og liturgisk bør gudstjenesten romme nettopp dette: En feiring av festen og gleden, samtidig som den skal romme bibeltekstenes sammenheng – som man kan si også utgjør fastetidens portal. Å invitere til familiefest eller karneval denne dagen kan føles som å gå i en homiletisk og liturgisk spagat. Det kan i alle fall bidra til at man litt lettvint snakker om kjærligheten, eller nærmer seg temaet kjærlighet og festens glede i mer allmenne termer. Fastelavn, festdagene før fastetiden begynner, kan jo føles strengt nødvendige. Hvor vi feirer og fester og samler på oss alt det gode vi kan, sånn at vi ikke går under i alvoret som ligger foran oss. Men fastelavnssøndagens tekster lar oss ikke gi slipp på det som venter. Nettopp derfor kan familiegudstjenesten eller karnevalet føles som en krevende oppgave.

For ikke lenge siden fant jeg notater fra forberedelsen til karnevalsgudstjeneste på fastelavnssøndag. Der har jeg notert min egen, og nokså frie oversettelse fra Bönboken, tradition och liv i margen. Jeg husker ikke hvorfor, men bruker ofte Bönboken til inspirasjon i forberedelser. Jeg gjør det i avslutningen av denne kommentaren også. Kanskje var det nettopp denne krevende øvelsen, karneval og fastelavnssøndag, som lå bak disse ordene som var rablet på skrå i margen?

*Festen vår er en annerledes fest
 en fest hvor karet sprekker og oljen renner ut
 duften fyller alle verdens sørgehus
 og sjelen løftes salig opp av jordens støv og grus.
 Karet skal sprekke
 nardusolje skal strømme igjen
 vi kan få sløse i denne stund
 og forberede sjelen til fest
 fredfullt overdådig
 skal kjærligheten tømme
 sin beste innsats
 for sjelens høye gjest*

Tekstenes sammenheng

Jesaja 52:13-15: Israels folk er splittet, og mange befinner seg i babylonsk fangenskap. De trenger håp, og Jesaja taler om at Gud skal sende en tjener skal ha fremgang. Den kristne tolkningen forstår ordene som en profeti om den kommende messias. Teksten understreker makten, som skal finnes der ingen forventer den. 1 Tim 2:1-6 inviterer til å rette blikket mot det eneste vesentlige, fra det som er viktig til det som er avgjørende: «mennesket Kristus Jesus, han som gav seg selv som løsepenge for alle». Epistelen fra første Timoteus er en del av brevet i et formaningsavsnitt, der Paulus utfordrer Timoteus til å leve et kristent liv. Paulus motiverer gjennom å vise til Guds vilje med menneskene. Lukas 18:31-34: Det er tredje gangen Jesus forutsier sin lidelse og død i Jerusalem. Han forbereder læresveinene på det vanskelige som venter ham, men læresveinene forstår ikke hva han prater om.

Mellom åpenbaringstid og faste

De tre tekstene denne dagen har to viktige poeng som knytter fastelavnssøndag sammen med åpenbaringstiden og fastetiden:

- 1) For det første fordypes og kompletteres åpenbaringstidens bilde av hvem Jesus er.
- 2) For det andre markerer de et tydelig vendepunkt i Jesu virke.

Nå begynner det å handle mer om den lidelse og det offer som ligger framfor Jesus. Selv om tekstene synliggjør hvor ubegripelig det kan være for Jesu nærmeste, skal det likevel være klart: Kjærlighetens vei er den lidende kjærligheten. Ikke som et krav til oss mennesker, men som uttrykk for hvem Jesus er og hva Jesus har gjort, som frelser. Dette forsterkes av den gammeltestamentlige lesningen fra Jesaja, som er innledningen på sangen om Herrens lidende tjener. Når denne profetiske perikopens løfte settes i sammenheng med Jesu ord fra Lukasevangeliet, markeres begynnelsen av vandringen mot Jerusalem. En vandring som forståvidt går nokså direkte til Jeriko, hvor mannens klarsynthet kan ses som en kontrast til læresveinenes manglende evne eller vilje til å forstå.

Samtidig som vi får vite mer om hvem Jesus er, utfordres de som følger ham. Tidligere bekymringer og uro gjør sin nye påminning når Jesus tar de tolv til side og forteller om det som skal skje. Deres vandring sammen med Jesus minner i stor grad om vårt kirkeår fram mot fastelavn. De har fått oppleve Jesu omsorg for de små og utstøtte. De var med når stormen stilles, sjuke helbredes, fem tusen mettes av Jesu under. Noen av dem har til og med fått se Jesu herlighet. De andre har trolig hørt om det. Nå blir læresveinene beskrevet som de første som undrer seg over hvorfor Jesus må lide og dø. Men de er ikke de siste.

Dagens evangelium vender blikket mot en lang vandring og etterlater seg et bilde av livet som går fram, tross splittelse, tross hat og trusler. Teksten sier mye om døden, om Jesu lidelse og død. Men den sier også noe om at livet alltid trenger fram, selv når meningen ligger skjult for oss. Livet trenger fram, i skyggen av døden med ordene «Og den tredje dagen skal han stå opp». Slik vil kirkens fest alltid være for meg. En fest på tross av uroen og mørket, som fortsatt er en del av bildet. Derfor kan vi, på fastelavnssøndagens fest, ta koppen i våre hender og drikke den langsomt. For det er Jesu kjærighet vi drikker. Vi drikker hans ønske om at vi skal leve. Vi drikker hans ønske om at vi skal orke og at vi skal være lykkelige. For det er Jesu kjærighet vi drikker.

Salmeforslag

73 – Hill deg, Frelser og forsoner

643 – Du som veien er og livet

670 – Til kjærleik Gud oss skapte

604 – Jesus, livets sol og glede

698 – Å leva, det er å elska

Askeonsdag

5. mars 2025

Jesaja 58,4-10

Apostlenes gjerninger 13,1-4

Markus 2,18-20

Annerledes?

Askeonsdag er en annenledes dag. Vi står ved inngangen til fastetiden. Det er en tid for å kjenne jord under føttene. Asken er konkret og gis videre ved berøring. Det som er brutt ned og har gått sund blir til aske. Og denne asken kjenner vi tyngden av når vi får askekorset i panna eller på hånden. Askeonsdag er en dag for erkjennelse, for å snakke sant om vår verden. Om klima, om fordeling, om forsoning, om fellesskap. Om synd.

Askeonsdagens gudstjeneste

Kirkemøtet vedtok i 2024 veiledning og ordning for askeonsdag. Dette er å finne i liturgisamlingen i ressursbanken på kirken.no. Dette er et ganske omfattende dokument med både praktiske og liturgiske drøftinger. Men der står det også: «Liturgisk ordning for askeonsdag gir stor mulighet for lokal tilpasning og kan gjennomføres i tråd med Ordning for hovedgudstjeneste eller som en kort kveldsgudstjeneste.» Og nettopp lokal tilpasning og tilpasning til samfunnet og tiden rundt oss tror jeg er noe av askeonsdagens styrke. Hvordan tilpasningen skal skje avgjør vi i menigheten vi er i. Skal det være en stille og innadvendt kirkelig dag eller er det en dag for å invitere inn lokalsamfunnet? Begge deler gir mening.

Bibeltekstene utfordrer oss som menighet. Hver for seg og til sammen gir de gode innspill til selvransakelse.

Jesaja 58,4-10

Teksten fra *profeten Jesaja* handler om hvordan folket skal faste. Den handler både om hvordan fasten får sitt uttrykk og hva som ligger bak. Profeten ønsker å endre folkets faste fra en destruktiv framferd til en skapende praksis. En slik annerledes eller fornyet faste er godt for folkets omgivelser og også for folket selv. En skapende faste gir lys i mørket, for andre og for seg selv. Gud ønsker en slik faste.

Apostlenes gjerninger 14,22-23

Teksten fra *Apostlenes gjerninger* forteller om en praksis med faste og bønn, før vanskelige oppgaver. Teksten er satt sammen av to tekster og har begrepet «faste og bønn» felles. I begge tilfellene er faste og bønn noe som skjer i det kristne fellesskapet.

I den første teksten er det fellesskapet som sender ut Barnabas og Paulus (Saulus). Dette skjer ved at fellesskapet, etter faste og bønn, legger hendene på dem. Så reiser de.

I den andre teksten er Barnabas og Paulus på reise og i de forskjellige sammenhengene/menighetene de møter skjer det nå en utvelgelse av ledere/eldste ved nettopp faste og bønn.

Markus 2,18-20

Evangelieteksten fra *Markusevangeliet* har parallelle tekster hos Matteus og Lukas. Teksten gir oss innblikk i hvordan Jesus og hans disipler ble sett på av omgivelsene. I vår tekst får Jesus spørsmål om hvorfor hans disipler ikke faster? Disiplene til døperen Johannes faster, sies det. Og det gjør også fariseernes disipler. Så hvorfor faster ikke Jesu disipler?

Jesus svarer med en fortelling. En fortelling om en bryllupsfest som pågår, og så lenge brudgommen er til stede er det ikke rett å faste. Men Jesus avviser ikke at hans disipler skal faste. Det vil komme en tid da brudgommen ikke er til stede, og da skal også de faste. Det er timingen som er viktig.

Teksten etablerer en forståelse av at Jesus og hans disipler forholder seg til en annerledes verden, eller en annen forståelse

av verden, enn andre. Det er en pågående bryllupsfest der brudgommen er til stede. Og så lenge verden ser slik ut er den annerledes. Da er det fest, ikke faste. Det stemmer med måten Markus «setter i gang» sin fortelling om Jesu virke i sitt evangelium: *Tiden er inne, Guds rike er kommet nær. Vend om og tro på evangeliet!* (Mark 1,15).

Tekstkommentarer kan si mer om hvordan ordene brudgom og bryllupsgjester kan forstås. Det vil uansett være en forbindelse mellom brudgom og gjester som gjør at gjestene er til stede på festen. Og vi kan forstå det slik at det er brudgommen som ønsker at de skal være der.

Vers 19b finner vi ikke hos Matteus og Lukas, og denne delen er en overgang til vers 20. Nå handler det om en tid som vil komme. Festen avsluttes fordi brudgommen blir tatt fra (!) gjestene. Noe utenfra griper inn, avslutter festen ved å ta bort brudgommen, og da skal det fastes.

Vers 20 utgjør på gresk en kiasme (Sacra Pagina. The Gospel of Mark, s. 107):

ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος,
καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.

At det er en kiasme er slett ikke viktig, men det er alltid stas å se teksten litt i kortene. På den ene siden blir jeg begeistret over at mye av det vi grubler på av små ord i bibeltekstene noen ganger er litt kronglete fordi det klinger språklig godt! På den andre siden vet vi at valg av språk er med på å forsterke budskapet. Og Sacra Pagina mener at språket her understreker det som skal komme, pasjonstiden med Jesu død og oppstandelse. Når dette har skjedd, når brudgommen er tatt bort, da er det tid for å faste.

Litt om faste

Dette avsnittet baserer seg på Amy-Jill Levine og Ben Witheringtons Lukaskommentar, der de i forbindelse med parallelteksten til vår tekst skriver en egen tekst om faste:

Faste ble praktisert av religiøse og ikke-religiøse, og var en måte å trene kroppen på. Det fungerte også som en åndelig trening. *(faste) innebærer utholdenhet, viljestyrke, selvoppofrelse, selvkontroll og midlertidig løsrivelse fra den normale måten verden, så vel som kroppene våre fungerer på. Og til og med en anerkjennelse av den overfloden vi har, for man kan bare faste i nærvær av mat.* (Levine og Witherington: The Gospel og Luke, s. 156). De skriver også at for noen mennesker kan faste frigjøre fra verdens bekymringer, og faste kan legge til rette for en forening med det guddommelige.

De forteller om fastetradisjoner innenfor jødedom og islam, men skriver også at f.eks. metodistene (historisk sett) fastet på onsdager, til minne om dagen Jesus ble forrådt, og på fredager, til minne om korsfestelsen.

Så skriver de om hvordan faste brukes politisk i våre dager. Her hjemme kan vi godt tenke på samenes fasteaksjoner i vår hovedstad, i forbindelse med utbygging av av Alta-Kautokeino-vassdraget. Og nå nylig i forbindelse med vindkraftutbygging i reinbeitedistriktene på Fosen.

Og til sist ber de oss huske på hvordan våre ord om faste kan treffe anorektikere og alle som har for dårlig råd. Anoreksi er ikke en frivillig faste, men en psykisk tilstand. Og også i våre menigheter er det mennesker som i korte eller lengre perioder ikke har nok mat.

Prekenen

Tekstene spriker nokså mye, selv om de alle handler om faste. Kanskje må man som predikant gjøre noen valg. Særlig i en gudstjeneste som har andre tyngdepunkt enn prekenen. I en preken ville jeg likevel tenkt at tekstene går i disse retningene:

Jesaja-teksten gir en god mulighet til å snakke om hvordan og hvorfor vi som menighet og kristne handler som vi gjør. Det er en poetisk og vakker tekst. Det er en oppfordring til å frigjøre seg selv og knytte sitt liv til Gud. Når en vender seg bort fra en praksis (faste) som fører til strid og som også er selvdestruktiv (sekk og

aske), og vender seg til en praksis (faste) som sprenger båndene i åket til andre - settes også en selv fri.

Teksten fra Apostlenes gjerninger forteller oss hvordan de første kristne utrustet hverandre. Teksten tar oss inn i et stort alvor, og i dette alvoret hentes det fram en stor kraft. En kraft som skal føre evangeliet videre fra person til person. Denne alvors-lette kraften må omgis av faste og bønn. Og kraftoverføringen skjer fysisk, ved håndspåleggelse. Vi kjenner det igjen i kirkas vigsling av nye medarbeidere, selv om vår kirke ikke pålegger faste rundt handlingen.

Evangelieteksten tar oss inn Jesu samtid og i evangelistens samtid. Her skrives det fram en selvforståelse av å være annerledes. Blikket er på da og på nå. Den gang Jesus hadde sine disipler rundt seg var han tydelig på at hans nærvær var et guddommelig nærvær. Og i guddommens nærvær skulle det ikke fastes. Når Markusevangeliet blir til er det med en lengsel etter dette nærværet. Og de husker Jesu ord om at det kommer en annen tid. Som krever andre ting av disiplene. Denne tiden er nå.

Tekstene utfordrer oss på vår selvforståelse. Teologisk må vi tenke gjennom vår praksis med faste eller mangel på faste. Og om vi faster, hva slags faste er det? Er den frigjørende? Og når vi tegner hverandre med kors på askeonsdag, hva er det da vi er i kontakt med? Er det disiplenes håndspåleggelse - i denne sammenhengen for å kjenne på alvoret vi er en del av - vi viderefører? Guds rike, guddommen er midt i blant oss, men på en annen måte.

Vi kan også betrakte oss selv. Som kristne. Som kirke. Og vi kan prøve å se på oss selv med et utenfrablikk. Hvorfor gjør Jesu disipler det de gjør? Hvorfor er vi kirke på den måten vi er det? Hvilken plass har vi og skal vi ta i samfunnet - i verden og i bygda?

Askeonsdag med årets tekstrekke handler om fest og faste. Og det handler absolutt om timing. Når er det fest og når er det faste? For det er kanskje OK å være annerledes?

Salmeforslag

- *Om Guds annerledeshet*: Himlane kan ikkje romme deg (288 i Norsk salmebok)/Taivhaasa ei ole sijja (47 i Kväänin virsihähti)
- *På bryllupsfest*: Ingen vinner frem til den evige ro (113 i Norsk Salmebok)/Ii son oaččo agálaš eallima gal (397 i Sálbmagirji II)
- *Kirka som tilflukt og styrke*: Herre, du strenge (535 i Norsk salmebok)
- *Forenet i Kristus*: Kristne, la oss søke sammen (527 i Norsk salmebok)/Kristtalaččat bisot čoahkis (626 i Sálbmagirji II)
- *Skam, men likevel*: Du låg og skalv av angst på kne (144 i Norsk salmebok)

1. søndag i fastetiden

9. mars 2025

2 Sam 12,1–10 Natan og David
Hebr 5,7–9 Jesus bad med høye rop
Matt 26,36–45 I Getsemane

Vår tekst blir som en slags innledning til at Jesu skal bli tatt. Det er hans aller siste tid med disiplene før korsfestelsen. Rett før vår tekst er det første nattverdsmåltidet, og så går de til Oljeberget hvor Jesus forutsier Peters fornektelse.

Fordi Getsemane ikke blir oversatt (også på gresk en translitterasjon) er det lett å glemme hva ordet betyr. Tross alt sier teksten at det stedet het Getsemane. Det hebraiske ordet betyr oljepresse. I Johannesevangeliet (18,1) beskrives stedet som en hage, men det er ikke unaturlig ut å tenke at det var en olivenlund – når det hadde fått navnet Getsemane.

Jesus skiller ut tre av disiplene og tar dem med seg. Han rammes av utrolig sterke følelser og som ofte går han for seg selv for å be. Vanligvis når Jesus skiller ut den indre sirkelen blant disiplene så er det for de store undrene (f. eks 17,1-13). Denne gangen er det kanskje for støtte og trøst i tvil og eksistensiell angst. Det er lett å lese teksten som at bønner er grunnen til at Jesus tar med seg disiplene til denne olivenlunden, eller at han tar Jakob, Johannes og Peter til side. Men «sorg» og «gru» er følelsene det som utløser bønner og behovet for at disiplene skal våke. Bibelens egen logikk tilsier at det ikke er ny kunnskap for Jesus at han skal dø. Er det noe så menneskelig som at det begynner å gå opp for ham hva som skal skje? «Min sjel er tynget til døden av sorg» viser for

sterke disse følelsene er for Jesus. «Til døden» er det ytterste man kommer i bibelsk språk (sml. Jona 4,9 «Jeg er så sint at jeg kunne dø»). Vers 38 kan forstås som et ønske om støtte fra venner. Formen det får er gjennom å våke. Andre gang sier Jesus «Våk og be» så det mest sannsynlig implisitt fra første gang. Her kan vi høre et ekko fra 2. Moseboks påskehøytid og Guds våkenatt da Israelittene forlot Egypt i 2. Mos 12,42. Begge deler skjer etter påskemåltidet, og i vår tekst er det rett før «stunden» (v. 46) er kommet og pasjonstiden er i gang.

Ekskurs: Jeg kan ikke påstå at jeg kjenner meg igjen i Jesu følelser, men jeg kan kjenne meg igjen i disiplenes erfaring. Som barn oppvokst i pietismens hjemland på sørvest-landet prøvde jeg å tillegge meg vanen med kveldsbønn. Det slo meg aldri å knele ved sengen slik det ofte fremstilles på film. Så from var jeg ikke. Jeg ba liggende i senga, og hadde lært at foldede hender ikke var obligatorisk. Selvsagt sovnet jeg nesten hver gang før jeg fikk avslutte. Siden pietismen ligger i DNA i den landsdelen (ikke tro at det trengs å læres) fikk jeg selvsagt dårlig samvittighet. Etter hvert lærte jeg meg å rettferdiggjøre det med at kanskje Gud visste at jeg trengte søvn. En trøst for meg og andre som sovner midtbønns er at v. 44 kan forstås som at Jesu lar disiplene sove videre.

Jesus ber mer eller mindre den samme bønnen tre ganger. «Min Far! Er det mulig, så la dette begeret gå meg forbi. Men ikke som jeg vil, bare som du vil / Min Far! Om ikke dette begeret kan gå forbi meg, og jeg må drikke det, så la viljen din skje» (v. 39/42). Her setter Jesus ord på følelsene som er så fremtredende i de første versene. Det er tvil og angst som preger denne bønnen, og samtidig en sterk lydighet. Det er svært menneskelig å be om å få slippe i møte med noe så grusomt som korsfestelse. Lydigheten Jesu fremviser er mye mindre menneskelig, og kan ses som en motsetning til disiplene som sovner heller enn å støtte Jesus. Han underlegger seg Guds vilje heller enn å følge sine følelser.

I motsetning til Jesu så sovner disiplene, og Jesus refser dem. Og han sier «Ånden er villig, men kjøttet er svakt.» Her beskriver Jesus forskjellen både vårt indre og ytre. Vi kan ha vilje til å en hel

masse, men ofte sviktes vi av fysiske begrensninger, mangel på gjennomføringsevne osv. Det kan være som disiplene som sovner, eller man ønsker å bruke tiden på frivilligarbeid – men ikke klarer organiserer livet slik man får tid. Etter hvert som man tenker over det så er dette en svært god beskrivelse av oss mennesker og vår utilstrekkelighet.

Man kan likevel spørre seg hvordan disiplene klarer sovne (ekskurs, glasshus osv). Ser de ikke hva Jesus gjennomgår og følelsene som er i sving? Han sier det eksplisitt til dem i v. 38 da han ber dem våke. I noen av Paulus brev brukes det å sovne som metafor for moralske mageplask (1. Tess 5,6-7; Ef 5,14). Det å ikke klare å støtte en venn vil falle inn i den kategorien. Paulus tar også i bruk motsetningen i «våk» som en etisk fordring (1. Kor 16,13; Kol 4,2).

Fastetiden og dens preg kan være en god anledning til å preke om *formatio*. Hvordan ser det ut i dagens samtid? Kirkefaren Gregor av Nyssa skriver om dydighet som deltakelse i Kristus (se H. Boersma 2013). Hvordan kan vi våke i verdens natt? Mange av oss kjenner seg nok igjen i Jesu beskrivelse av disiplene: «Ånden er villig, men kjøttet er svakt». Salmene kan også si mye om dette.

En annen naturlig innfallsvinkel kan være å preke om følelsene i teksten. Det er sjeldent at Jesu beskrives på denne måten. Vi har selvsagt de tekstene hvor han får «inderlig medfølelse» og hvor trist han blir når Lasarus dør. Men her navngis følelsene tydeligere, og blir i enda større grad en fremdrift i narrativet.

Salmeseddel

Inngangssalme: 117 – Se, vi går opp til Jerusalem

Den kanskje mest kjente fastesalmen bør nesten være obligatorisk på første søndag i fastetiden ettersom den så tydelig gir oss bildet på fastetiden som ferden opp til Jerusalem.

Mellom tekstlesningen: 116 – Å, hjelp meg, du som hjelpa kan!

I denne teksten bruker Arne Garborg bilder om motstand og strid som passer godt for å sette tonen for fastetiden. Vers 2 minner om vår evangelietekst, men snur det hvor det er vi som ber om Jesu støtte og hjelp.

Etter trosbekjennelse: 738 – Noen må våke i verdens natt

Kanskje den salmen som tydeligst bruker bildet fra Getsemane. Svein Ellingsen utvider tolkningen til å ikke kun handle om den natten, men gjør det til et bilde på vårt ansvar i verden.

Offertoriesalme: 615 – Vi bærer mange med oss

Fastetiden er ikke bare en tid for å se innover. Det må stå i sammenheng med et blikk utover. Denne salmen hjelper oss å ta med dette inn i nattverden.

Sendelsessalme: 120 – Du er Guds sønn den sterke!

Skeies tekst gir fokus til fastetiden når vi går ut i verden igjen. Vi må ikke bli innkrøket i oss selv, eller la blikket innover bli dvelende og motløst. Oppdraget er så enkelt og så vanskelig: «Du elsket bare Gud.»

2. søndag i fastetiden

16. mars 2025

Jes 55,1–7 Søk Herren
2 Kor 6,1–10 Tålmodighet i tjenesten
Luk 13,22–30 Den trange dør

2. søndag i fastetiden møter vi modige kvinner i tekstrekke I og II i evangeliene: Den kanaaneiske kvinnen som overtaler Jesus til å helbrede datteren, og kvinnen som våger seg inn i en mektig manns hus for å vaske Jesu føtter. To kvinner som i en patriarkalsk kultur løftes frem som overraskende trosforbilder. I tekstrekke IIIs evangelietekst møter vi ingen slike sterke kvinner, men nå er det Jesus selv som utfordrer tilhørerne på å gjøre rett. Og kanskje skal vi ha med oss de to kvinnes store mot til å stå opp mot det som er rett når vi går inn i dette kirkeårets evangelietekst.

De fattiges evangelium

Vi skal til Lukas, evangelisten som gir oss både julefortellingen som lukter av dyr og høy, blod og brystmelk, og fortellingen om Jesus som selvstendig og veslevoksen 12-åring oppsøker sin Fars hus (kapittel 2). Når Jesus står fram og taler for første gang som voksen gjør han det klart at han kommer for å forkynne et godt budskap for fattige, for å rope ut at fanger skal få frihet, blinde skal få synet igjen og for å sette undertrykte fri (kapittel 4). Lukas har fått tilnavnet «de fattiges evangelium», noe som også gjenspeiles i vår tekst: Jesus sier at døren er og blir lukket for den som gjør urett, og at noen av de siste skal bli de første, mens noen av de første skal bli de siste.

Under covid leste jeg gjennom Lukas-evangeliet sammen med en liten gjeng i menigheten. Vi møttes på zoom for først og fremst å lese, men vi delte også noen tanker om teksten. Det slo oss at i Lukas er Jesus ikke bare kompromissløst på de fattiges side, men han er også kompromissløst streng mot alle som er rike og ikke vil dele. Da er det ikke rart at en av dem som møter på Jesus i vår tekst spør: «Herre, er det få som blir frelst?» For i Lukas-evangeliet kan man få følelsen av at frelsen er eksklusiv.

En trang dør og en stengt dør

Jesus svarer på spørsmålet ved å bruke bilder av to dører: Først snakker han om en trang dør, og han oppfordrer sine tilhørere til å kjempe for å komme gjennom denne trange døren. Samtidig advarer han om at det er få som vil klare det. Det andre bildet Jesus bruker er en lukket dør. Han forteller om husherren som reiser seg og lukker døren. Dere som står utenfor og banker på, sier Jesus, vil minne husherren om at dere har spist og drukket sammen med ham og lyttet til undervisningen hans, men han avviser dere fordi han «vet ikke hvor dere er fra» (v. 25). «Bort fra meg dere som gjør urett» (v. 27) sier husherren og siterer Salme 6. Dere blir kastet utenfor og må gråte og skjære tenner mens dere ser fedrene og profetene i Guds rike. Helt fram til denne delen av fortellingen snakker Jesus i andre person flertall, direkte til dem som hører på ham der han underviser i en by eller i en landsby på vei mot Jerusalem.

Deretter skifter Jesus fra andre person flertall til tredje person flertall, og sier: «Fra øst og vest og fra nord og sør skal mennesker komme og sitte til bords i Guds rike. Da skal noen som er de siste, bli de første, og noen som er de første, bli de siste» (v. 29 og 30). Her snakker Jesus om folk som ikke er blant hans publikum. Han snakker om andre folk som bor i alle himmelretninger, og om dem som hans publikum vil vurdere som «sist»; lavere stilt eller i alle fall annerledes, og kanskje til og med mindre verdt. Som så mange andre steder i evangeliene ser vi her hvordan Jesus setter den kjente orden på hodet: I tekstrekke I og II blir kvinner trosforbilder, og her i tekstrekke III blir de siste til de første. At det kommer mennesker fra alle himmelretninger som blir invitert til bords i Guds rike blir en kontrast til dem som han «ikke vet

hvor er fra» som holdes utenfor. De som han snakket til var folk som bodde langs veien mot Jerusalem, dit han var på reise. Altså visste nok Jesus hvor de kom fra, men han insisterer likevel på at han ikke vet det. Igjen er det meste snudd på hodet i Guds rike.

Når jeg hører om at noen ikke slipper inn i Guds rike går mine tanker til fortellingen om den rike mannen og Lasarus (Lukas kap. 16). Og til Jesu samtale med den rike unge mannen som blir bedrøvet når han hører svaret på hva som skal til for å arve evig liv (Lukas kap. 18). Jesus ber den rike unge mannen selge alt han eier og dele ut til de fattige, og følge ham. Og legger til: «Det er lettere for en kamel å gå gjennom et nåløye enn det er for en rik å komme inn i Guds rike» (18,25). Som i vår tekst snakker Jesus også her om en smal inngangsport. De som hører på, spør om hvem som da kan blir frelst? «Det som er umulig for mennesker er mulig for Gud» svarer Jesus (18,27). Og om du som predikant strever med å finne noe nådefullt å dele i dagens pretekst er dette kanskje et sted å gå.

Vi har ingenting, men eier alt

Samtidig som Jesus i Lukas-evangeliet kan være streng og ha høye krav til dem som vil følge ham, er det også i Lukas at Jesus forteller om gjeteren som leter og leter helt til han finner den ene bortkomne av de mange sauene sine, om kvinnen som feirer med hele nabolaget når hun finner igjen den ene sølvmynten hun mistet, og om sønnen som får vende hjem til en raus og kjærlig far når han har vært ute og sløst bort hele arven (kap. 15). Lukas rommer kompromissløst krav om å gjøre rett og vise nestekjærlighet, og samtidig kompromissløs nåde for dem som har rota det til. Det er et spenn man kan bli både forvirret og sliten, og trygg og modig av. Dette spennet klinger også med i dagens episteltekst i 2. Korinterbrev: «De sier vi leder folk vill, men vi taler sant, vi er miskjent, men likevel anerkjent, vi er døende, men se, vi lever! Vi blir slått, men ikke slått i hjel, vi sørger, men er alltid glade, vi er fattige, men gjør mange rike, vi har ingenting, men eier alt» (2. Kor. 6,8b-10). De første kristne levde med mange motsetninger: De hadde verdens beste nyheter, men de var i stor fare om de delte dem. De var utstøtt fra samfunnet, men delte et sterkt fellesskap der alle ble tatt vare

på. Dette var motsetninger vi må regne med at også evangelienes skribenter levde med, og kanskje er det en av grunnene til at evangelietekstene kan oppleves motsetningsfylte?

Dagens bønn

Det gir mening at dagens bønn innledes med «Uransakelige Gud», siden dagen preges av det uransakelige spennet mellom Guds store nåde og Guds sterke oppfordring til rettfærdige handlinger:

Uransakelige Gud, du ser vårt liv og våre kamper. Vi ber deg: Gi oss en utholdende tro, så vi aldri slipper deg, men venter på din velsignelse, ved din Sønn Jesus Kristus, vår Herre, som med deg og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.

Salmeforslag

Inngang: 117 Se vi går opp til Jerusalem

Bibelsk salme: 925 Vær meg nådig Gud

Etter preken: 743 Velsignet være dere som

Nattverdsalme: 621 Nå dekkes bordet

Utgang: 120 Du er Guds sønn den sterke

Litteratur jeg har hentet inspirasjon fra:

Barbara E. Reid, OP and Shelly Matthews: Wisdom Commentary, Luke 10-24. Liturgical Press 2021.

Omtaler

Mellom kirken og kjærligheten

Siri Sunde

Oslo: Pitch forlag 2024, 367 sider

Noen personer blir saker. Siri Sunde er en person som er blitt en sak. I *Store Norske Leksikon* vises det til «Siri Sunde-saken», og på Wikipedia står det om «Sunde-saken». Fra før av fantes allerede «homo-saken», og i kirken har homo-sak og Sunde-sak hengt tett sammen. Mange homofile, lesbiske og transpersoner har opplevd at livet og erfaringene er blitt sakliggjort og avpersonalisert i diskusjoner om hva som er rett lære og praksis. Liv og levnet er blitt objektivert. Mot denne form for usynliggjøring har mange måttet rope høyt for at budskapet om at «homo-saken» ikke er en sak, men mennesker av kjøtt og blod, skulle bli hørt.

I Den norske kirke har spørsmålet om hvilken plass det er for homofile og lesbiske flyttet seg fra fordømmelse og avvisning mot en gradvis aksept og til vedtak om at de kan gifte seg i kirken. Likedan har spørsmålet om homofile og lesbiske kan inneha vigslede stillinger blitt besvart med et ja, etter at svaret lenge var nei. Det spisset seg særlig til da partnerskapsloven ble innført i 1993, som gjorde det mulig for homofile og lesbiske å inngå offentlig registrert parforhold, nesten på linje med ekteskap. Hvordan skulle Den norske kirke forholde seg til det? Kirkemøtet bestemte i 1995 at en kirkelig stilling var utelukket for en som levde i homofilt parforhold, og presiserte i 1997 at vigslede stillinger ikke var forenlig med den form for samliv. Og det er på denne tiden at Siri Sunde går fra å være Siri Sunde, kjæreste og prest i Hamar bispedømme til å bli sak.

En sak har som kjent ingen stemme. Noen må tale på dens vegne. Siri Sunde har alltid vært talefør, men i «saken Siri Sunde» ble hun frarøvet stemmen og behandlet som den sak som andre så henne som. Det ga helt absurde utslag, noe boken vitner om. Hun ble til og med satt til å besvare korrespondansen om sin egen saken. Det er ganske rystende å lese den personalhåndtering som preget arbeidsforholdet. Ingen på bispedømmekontoret synes å ha tatt det ansvaret som man var pliktig til og skyldte en ansatt. I stedet ble hun møtt med anklager om løftebrudd og vist mistillit. Ingen tok grep for å hjelpe henne i å møte mediestormen som kom, eller håndtere alle henvendelsene. Det måtte hun ordne opp i selv. Det viser hvor galt det går når man forveksler person og sak.

Og nettopp fremstillingen av det som skjedde i kulissene, hva folk sa og gjorde og hvordan det hele opplevdes, er kanskje noe av bokens viktigste bidrag. Den forteller historien bak det som skjedde i forgrunnen og som andre kunne bivåne, da Siri Sunde ble tatt ut av vigslet tjeneste fordi hun hadde inngått partnerskap med Eleanor Brenna. Mye har vært sagt og skrevet i den anledning, både den gang og senere, og mye fokus har vært rettet mot biskop Rosemarie Køhn, som først tok Siri ut av tjenesten og deretter innsatte henne, på tvers av Kirkemøte-vedtak og biskopers solidaritet med det. Biskop Køhn har med rette fått mye anerkjennelse for sin innsats for å åpne kirken for homofile og lesbiske, for å gjeninnsette Siri Sunde som prest og for ordene om å være «tro mot sannheten i kjærlighet». Men nettopp i behandlingen av Siri Sunde sviktet hun også som leder, og prisen for det, måtte Siri betale.

Det er sterkt å lese Siris beretning om årene da hun var «sak» og hvor usikkerheten rundt stilling og kall var stor, og hun ble utsatt for svikt i alle ledd av personaloppfølging i kirken. Å få hennes fortelling, høre hennes stemme, se forløpet fra hennes side, løfter det som ble og er en viktig kirkehistorisk begivenhet til noe som berører følelsene og engasjerer leseren. Ved å velge selvbiografien som sjanger skrives den samtidig inn i hennes egen livshistorie. Vi får bli kjent med Siri gjennom en trygg oppvekst i Bergen, en som var glad i å synge, i å opptre, som kunne ta ordet, tok ansvar

og som etter hvert tok steget fra kateket til å utdanne seg til prest. Møtet med Eleanor blir avgjørende, både for kjærligheten og for livet som prest i kirken. Det er betagende og varmende å lese om deres forhold, hvordan de former hverandre, hvordan de står sammen når det er som vanskeligst, og hvordan de går videre.

En selvbiografi som har sitt omdreiningspunkt i en brutal profesjonell hendelse som grep langt inn i det private liv, kunne hatt en tone som var preget av sinne, opprør, bitterhet, og alt ville vært forståelig, for omkostningene var høye. Likevel er det ikke dvelingen ved all urimeligheten som skjedde, selv om den ikke søkes dempes, som preger fremstillingen. Heller er det alle møtene med mennesker som ga – og gir – støtte, familien som stilte opp, venner som var der, som står frem. Og kanskje er det noe av styrken til Siri, og som ikke er blitt svekket av samlivet med Eleanor, at hun ikke er redd for livet eller å ta valg, og at de to med raushet og kjærlighet har både kunne gi og ta, der andre kanskje ville trukket seg bort.

Boken heter «Mellom kirken og kjærligheten». Det spiller på at Siri på et tidspunkt ble stilt overfor valget mellom de to, kirken eller kjærligheten, vigslet stilling eller partnerskap med Eleanor. Men tittelen er også uttrykk for hvor hun har plassert seg. Hun tok aldri det valget som kirken stilte opp for henne, om å velge det ene fremfor det andre, men holdt i stedet fast på begge deler, valgte både kirken og kjærligheten. Sånn sett har hun stått støtt midt i det hele. Boken avsluttes da også med kapittel som heter «Kjærtegn», der takknemligheten for kjærligheten får være siste setning i hennes fortelling om sitt liv.

Siri Sunde skriver godt og levende. Hun har en god penn, for å si det slik. Boken er lett å lese. Det er mulig den kunne vært kortet ned noe; det kan innimellom bli mye hverdagsskildringer. Jeg noterer det samtidig med en viss ambivalens, for nettopp i skildringene av hverdagene, av livet med Eleanor, hund, kor, familie og naboer, blir det også klart hvorfor Siri Sunde kunne håndtere en situasjon som mange andre ville blitt helt ødelagt av. Det er noe med å kunne ta imot og ta vare på det gode og viktige som skjer i det ordinære.

Boken har en innledning av biskop i Oslo, Kari Veiteberg, og en artikkel av professor ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo, Hallgeir Elstad. Sistnevnte skriver at «saka» ble en døråpner for andre, men hadde en menneskelig pris for de involverte (s. 351). Kanskje skal Den norske kirke være glad for at det var en som var såpass robust og med evne til raushet som Siri Sunde, som ble prøvekanin da kirken prøvde å finne ut hvordan man skulle håndtere medarbeidere som levde i registrert partnerskap. Andre ga opp. At Siri Sunde ville fortsette som prest, har vært en gave til kirken og bidratt til utvikling og gitt læring. Med denne boken gis det ytterligere innsikter til å bli klokere av. Det er bokens store fortjeneste at den gir «Siri Sunde-saken» et ansikt, et liv og en hverdag. Det er samtidig å håpe at flere leser boken og tar lærdom av hvor skjevt man kan komme ut når man ikke er ryddig i forholdet mellom teologi og jus og heller ikke makter å skjelve sak fra person. Siri Sundes selvbiografi forteller om prisen det kommer med.